

ԱՄԵՐԻԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

The Weekly **AVEDAPER**, American Bible House, Constantinople.

ՀԱՏՈՐ ԿԲ

Կ. ՊՈԼԻՍ, ՄԱՐՏ 6, 1909

ԹԻՒ 10

ԱՐՏՈՆԱՏԵՐ

Ճ. Բ. ԿՐԻՆ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳԻՐ

Հ. Մ. ԱԼԷՆ

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ

Աբրահամ Լինքոլն

“Հայկական հզնաժամն”

ՆԵՐՔԻՆ ԿԵՍՆՔ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Աղջկան մը երգը

Իր օրինակը

ԲԱԶՄԱԶԲԱՂ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

ՅՕԳՈՒԱԾԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԲԱԺԻՆ

Յիսուսի վարդերը (ոտանաւոր)

Հայ ինքնատիպ միտք մը

Ֆրանսական Նախկին ընկերվարականներ

Նշմանաւոր քարոզիչներ որոնց ունկնդրած

Հայկական Լոնտոնի մէջ

Տր. Համկին

Եկեղեցականներու արդի վիճակը

Հայ կեանքը

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պ. Մ. ՆՈՏՐԻԼԵԱՆ

ՄԻՆԱՍ Գ. ԾԱԼԵԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՅՈՎԱ. Տ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Թ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ

Մ. Գ. ՏՈՄՊԱԼԵԱՆ

Հ. ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ա. Յ. ՊՕՅԱՋԵԱՆ

ՖԻՆԱՆՃԱԼԱՐ ԵՕԳՈՒՇՈՒ

اوه دار هفته لى غزه — درسمانده بايل هاوسده

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ	
Տարեկ. ընկերին	40 ԴՃ.
Սահմանային համար	2 Տոլ.
Անդրիսի	8 շեկն
Ուրիշ եր-	
կերներու	10 Ժր.
Չեռ. ցի. հատուր	30 փաբա
Մանուցման գինները չափաւոր	

ԱՒԵՏԱՔԵՐ
 ՇԱՐԱՔԱՔԵՐԹ
 ՀԱՅԵՐԷՆ, ՀԱՅԱՍՏԱՌ ԹՈՒՐԿԵՐԷՆ
 (ԱՆԿԷԼԻԱՖՈՐՈՍ)
 ՅՈՒՆԱՏԱՌ ԹՈՒՐԿԵՐԷՆ
 Խմբագիրներ Հ. Մ. Ալեք
 Հ. Ս. Պարսնով
 Յ. Գ. Գրիգորեան
 Պատշաճ Հատու, Սթամբուլ
 Կ. պոլիս, Թուրքիա

THE AVEDAPER
 (ANGELIAPHOROS)
 A WEEKLY PAPER
 PUBLISHED IN
 ARMENIAN, ARMENO-TURKISH, AND
 GRECO-TURKISH
 EDITORS H. M. ALLEN
 H. S. BARNUM
 H. K. KRIKORIAN
 Offices: American Bible House
 Stamboul, Cons/ple, Turkey

TERMS	
An. Subscrip.	Ps. 40
U. S. A.	\$ 2
England	Shils. 8
Other countries	Frs. 10
Single Copy	30 Paras
Advertising rates on application	

Բաժանորդագրութիւններու, վճարումներու և հասցիի փոփոխման վերաբեր-
 եալ տմէն գրութիւններ զրկուելու են առ Տր. Հ. Ս. Պարսնով:

ԿԱՐԵՒՈՐ

Նոր Երգարանը, «Հոգեւոր Երգարան Եղանակներով» պատ-
 րաստ է վաճառման համար: Դիմն է 15 դահ. (երեք քա-
 ուորդ մէճիա): Թղթատարով մէկ օրինակ ընդունիլ ուղղուներ
 2½ դահ. աւելի պիտի զրկեն թղթատարական ծախքի համար:

Յաճախորդներու ուղած կամ ներկայացուցած
 լուսանկարներէն, Եւրոպական սպաղարութեամբ,
 սրորդ կամ գունաւոր փոքր տպուէրո- յանձնարա-
 րութիւններ կը կատարուին զիւրամատչելի գինե-
 րով: Գործադրութիւնք մտքներ ու արագ:

Փափաքողներուն կը զրկուի նմայններն պայ-
 մաններով մէկտեղ: Դիմել առ

Ներսէս և Բաբերդեան, Անաթոլիա Գիւլիս, Մարշալ

Զարբաշեան Եղբարց Կրօնարարութիւններ. Ազատ Մար-
 տենաշար. Թիւ 12, Զայնագրուած Հայկական Եր-
 գարան. կը պարունակէ ազգային, յեղափոխական
 սիրային և զուարճալի երգեր, ամէնն ալ Եւրոպա-
 կան ձայնագրութեամբ: Երբորդ պրակը հրատա-
 րակուեցաւ, 1 դահ.: Թիւ 14, Ուրուր — Սով
 Մահ: Երեք կարճ քերթուածներ: Էջ 14, գին
 դահ.:

ԱՌԵՏԱՌԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

The Weekly **AVEDAPER**, American Bible House, Constantinople.

ՀԱՏՈՐ ԿԲ

Կ. ՊՈԼԻՍ, ՄԱՐՏ 6, 1909

ԹԻԻ 10

ԽՄԲԱԳԻՐՆԵՐ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳԻՐ 2. Մ. ԱԼԷՆ,

Հ. Ս. ՊԱՐՆԸՄ, Յ. Գ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ

ԱՐԲԱՀԱՄ ԼԻՆՔՐՆ

Հ. Ս. Պ.

Բ.

ՐԲ Լինքըն լմնցուց իր 19րդ տարիքը, հասակի կատարեալ բարձրութեանը ժամանած էր, այն Անգղիական 6 ոտը 4 մատնաչափ, Ասիկա հիւսրու 2½ կանգունէն (արչըն) մէկ մատնաչափ աւելի է, կամ գրեթէ 2 մատնաչափ աւելի առեւտրական 2¾ կանգունէն, իր ոյժն ալ անսովոր էր իր սակին բարձրութեան պէս: Հետեւեալներն են նոր վրայ պատմութեանը նմանք. Աւելի քան 10 քաջ ծանրութեամբ սնտուկ մը պէտք էր տեսնուի, և Լինքըն զանիկա վեր վերցուց և նոր փայլուն տարաւ: Երեք մարդիկ կը վիճէին թէ ինչպէս իրենց ոյժերը միացնելով պիտի չարժէին խոստովանել մեծ մասը, երբ ահա Լինքըն եկաւ և առանձինն աւ գործը առանց օգնութեան: Լինքըն համբաւութեամբ փայտահար մըն էր, իր կացինը, թափ առնելով իր զօրաւոր միկաններէն, արագութեամբ տապալէր ամենամեծ ծառեր: Ուրիշներու հաշիւն գործեց 19րդ և 21րդ տարիքներուն մէջտեղի սմանակին մեծ մասը, միայն 25 սէնթ, այսինքն դահ, օրականով, Եւ այս ստակը իրեն ձեռքը տրուեալ այլ հօրը. վասն զի նահանգին օրէնքով յրը իրաւունք ունէր անոր վաստակածին վրայ ինչ և կէսօրն այն օրուան երբ անիկա կը լմնցներ 21րդ տարիքը: Միայն մէկ լրագիր կու գար բժական գիւղը, և Լինքըն յաճախ կ'երթար իկուները վաճառատունը, ուր գիւղացիք ստուգելու ունէին ժողովուրդ, և թերթը բարձրագոյն կը կարդար անոնց, այնուհետեւ կը զուար-

ձացներ զանոնք իր հմայիչ խօսակցութիւնով, և յաճախ անոնց կը կարդար իր գրած բանաստեղծութիւններէն կամ ճառերէն:

Երբ Մր. Լինքըն 21 տարեկան եղաւ, հայրը նորէն փոխեց իր բնակավայրը և Ինտիանայէ գնաց Իլինոյզ, Որդին օգնեց իր հօրը անոր փոխադրութեան գործին մէջ և անոր քով կեցաւ ձմեռը ընտանիքին օգնելու համար, որպէս զի անիկա հաստատուէր նոր տանը մէջ: Գարունին իրեն հաշուոյն գործելու ձեռնարկեց և իրեն հետ առաւ ամէն ինչ որ ունէր, փոքրիկ ծրար մը ընելով զայն: Իր առաջին ձեռնարկներէն մին եղաւ իրբու նաւաստի երթալ Միսիսիպի գետն ի վար, օրական 50 սէնթ վարձքով, նաւին բեռը Նիւ Օրլինս քաղաքը հանուեցաւ, և մինչ Լինքըն հոն կը գտնուէր, միջադէպ մը պատահեցաւ, որ ազդեցութիւն ունեցաւ անոր ապագայ կեանքին վրայ: Պատահմամբ գերեզմանութեան շուկան զանուեցաւ, ուր տեսաւ որ մուսնեակը գերի աղջիկ մը կը ծախէր, զանիկա կը պտըտցներ հոս հոն, և կը նկարագրէր անոր ընտիր յատկութիւնները, իր թէ աղջիկը անասուն մը եղած ըլլար: Այս բանը շատ զայրացուց Լինքընը, որ ըսաւ իր բարեկամին, «Եթէ առիթ ունենամ այս բանը (գերեստացութիւնը) հարուածելու, սատարիկ պիտի հարուածեմ զայն» նաւին տէրը ա՛յնչափ հաճոյք զգաց Լինքընէ, որ վաճառատուն մը բացաւ Իլինոյզ նահանգին Նիւ Սալէմ գիւղին մէջ, և զանիկա Լինքընի հսկողութեան յանձնեց: Գիւղին մէջ կը գտնուէր սրիկայ երիտասարդներու խումբ մը, որ հետաքրքրուեցաւ երիտասարդ հսկային դալուն վրայ, և Լինքընի գոր-

ծառերով հետ տասը տղարի գրաւ դրաւ թէ իրենց ախոյեանը, ձէք Արմաթրոնի, անկէ աւելի ուժեղ է։ Մը. Լինքըն չուզեց կռուիլ, բայց իր գործածէրով ստիպման վրայ իր ախոյեանին դէմն ելաւ, և իսկոյն բռնեց անոր կողորդէն և օրեց զանիկա մանուկ մը հրելու պէս, և տապալեց զանիկա։ Այս արիական գործը ամէնուն սիրելի ըրաւ Լինքընը, և անոր այս ժողովրդականութիւնը աւելցաւ իր մտացիութեամբ և ուղիղ նկարագրով։ Հոն էր որ ան ընդունեց «Ուղղամիտ» մականունը։ Այս մականունը միշտ զուգորդուեցաւ Լինքընի հետ։ Բայց անիկա յաջող չեղաւ իբրեւ առեւտրական, վասն զի իր սիրտը գործին մէջ չէր։ Յաճախորդները կու գային և զանիկա կը գտնէին գիրքի մը մէջ խորասուզուած, կամ թերեւս վաճառատան դուռը կը փակուէր և Մը. Լինքըն խոտին վրայ պառկած կը կարդար, և բնական հետեւանքը եղաւ գործին անյաջողութիւնը։

Այդ ժամանակ կարճատեւ պատերազմ մը պատահեցաւ Պէքսփիթ կոչուած Հնդկի ցեղին հետ, և Լինքըն հարիւրապետ դրուեցաւ, բայց անոր խումբը մաս չունեցաւ կռուին մէջ։ Այնուհետեւ Լինքըն 23 տարեկան հասակին մէջ ինքզինք թիկնածու առաջարկեց Իլինոյզի Երեսփոխորդին անդամութեան։ Որովհետեւ ինք դեռահաս էր և ճանչցուած էր, զարմանալի չէ որ պարտութիւն կրեց, թէեւ Նիւ Սալէմ դիւղին մէջ, ուր կը ճանչցուէր, ընդունեց 277 քուէ իր հակառակորդին միայն 7 քուէին դէմ։ Բանի մը մղոն հեռու գիւղ մը այցելեց իբր թեկնածու ներկայանալու համար, բայց ժողովուրդը աւելի հետաքրքրուած էր կռիւի մը որ տեղի կ'ունենար հոն։ Մը. Լինքըն ամբողջին մէջ մտաւ, ախոյեանը կռնակին վրայ առաւ և յետոյ վերադարձաւ բեմը և ընդունեց յարգալից ուշադրութիւն մը։

Լինքըն ուրիշ մարդու մը հետ ընկերութեամբ առեւտրական գործի սկսեց նորէն։ Որովհետեւ զրամագլուխ չկար, շուրջ գործը վարկի վրայ կը կատարուէր։ Գործը նորէն չահաբեր չեղաւ Լինքընի համար։ Ուստի ժամանակ մը յետոյ Լինքըն և իր բաժանորդը սպրանքները ուրիշ մարդու մը ծախսեցին, որ եղած կարգադրութեան համեմատ պատասխանատուութիւն ստանձնեց ընկերութեան ընդ որ պարտքերուն և առնելիքներուն համար։ Ապրանքները դնող և պարտքի ու առնելիքի խնդիրներուն կարգադրութիւնը ստանձնող անձը փոխաւ, և դրեթէ միլենոյն ատեն Լինքընի նախորդ ընկերը մեռաւ, և Լինքըն թէև ըստ օրինի պատասխանատու էր ընկերութեան պարտքերուն, բայց պատուոյ զգացումէ չարժեալ ինքզինք զա-

նոնք վճարելու պարտաւոր ճանչցաւ։ Իրեն համար 1,400 տղարը կամ 250 Օամ. ոսկին զրեթէ անտանելի դումար մը թուեցաւ, և եղաւ բռն մը, զոր քանի մը տարիներ կրեց մինչև որ բոլորովին ազատուեցաւ անկէ։

Լինքըն և իր ընկերը, մինչ վաճառականութիւն կ'ընէին, տակաւ մը գնեցին որ լեցուն էր զանազան առարկաներով, որոնց մէջ կը գտնուէր Պէքսփիթի Մեկնութիւնները, որոնք այն ատենները ամէնէն բարձր հեղինակութիւնը կը համարուէին Անգլիերէն լեզուին մէջ անոնց համար որ օրէնսդիտութիւն կ'ուսանէին։ Ասիկա լափելով կարգաց Մը. Լինքըն, և աւելի վերջերը գէպի Սփրինկֆիլտ, ամէնէն մօտ քաղաքը կը քալէր, շատ անգամ բռնոտ, օրէնսդիտական գիրքեր փոխ առնելու համար, վասն զի որոշած էր փաստաբան ըլլալ։ Այս կերպով շատ հմտութիւն ստացաւ օրէնքի վրայ, և Նիւ Սալէմի մէջ դատարանի առջև պաշտպանեց իր բարեկամներուն դատերը, թէև առանց վարձի, վասն զի անկախն արտօնուած չէր փաստաբանութիւն ընել։ Նամականոստ անուոյ կարգուեցաւ, նաեւ սորվեցաւ արտնչափութիւն և այս կերպով թէ մը նստակ շահեցաւ։

1834ին, երբ 25 տարեկան էր, յաջողեցաւ Երեսփոխորդին անդամ ընտրուիլ և վերընտրուեցաւ 1836ին, 1838ին և 1840ին։ Առաջին նստաշրջանի միջոցին ընտրութիւն պահեց, որպէս զի կարող ըլլար ներքին օրէնսդրական գործեր վարելու մեթոտները, Յետոյ անոյնակարգ մաս մը առաւ լիճաբանութեան մէջ և ի վերջոյ իր կուսակցութեան պարագլուխ նկատուեցաւ։ Մին այն ձևանարկներէն, զոր Լինքըն շատադուեց և յաջող ելքի մը յանգեցուց, նահանգին կառավարութեան կեդրոնը Սփրինկֆիլտ փոխադրելն եղաւ։ Յիշատակաց արժանի արարք մըն էր անոր սա որոշումը արտադրելու «Կը հաւատանք թէ գերեսնացութեան դրութիւնը հիմնուած է թէ անիրաւութեան և թէ՛ յոռի աշխարհալարութեան վրայ»։ Այս որոշումը իրեն հետ անորանգրելու պատրաստ միայն մէկ ուրիշ երեսփոխան դտաւ։ Իլինոյզի մէջ գերեսնացութիւն չկար։ Բայց ընդհանուր զգացումը կը հակառակէր խնդրին յուզուելուն։

Երեսփ. Ժողովին նիստերը այն ատեն տարուան մէկ փոքր մասը միայն կը գրաւէին։ Լինքըն 1837ին Սփրինկֆիլտ փոխադրուեցաւ իրաւաբանական կանոնաւոր ուսման պարապելու համար։ Վաճառականի մը գնաց և փոխ նստակ ուղեց, ըսելով, «Եթէ յաջողիմ և փաստաբան ըլլամ, պիտի վճարեմ քեզի, եթէ չյաջողիմ, կրնաք կորսնցնել ձեր գրա-

մը» վաճառականին հաճելի թուեցաւ անոր կերպարանքը, և ըսաւ, «Ես վերի յարկը անկողին մը ունիմ, և ուրախ պիտի ըլլամ զանիկա բաժնելով ձեզի հետ» Այդ կարգադրութիւնը յարմար եկաւ Լինքընի և բարեբաղդութիւն եղաւ անոր համար: Վասն զի իրիկունները խուճապ մը երիտասարդ փաստաբաններ, որոնց ոմանք յետոյ նշանաւոր հանդիսացան երկրին պատմութեան մէջ, սովոր էին հաւաքուիլ նոյն վաճառատան ջերմոցին շուրջը և խօսակցիլ: Շատ չանցաւ, Լինքըն համբաւաւոր եղաւ իրբեւ ամենափայլուն խօսակցող անոնց ամէնուն մէջ: Ժամանակ մը յետոյ փաստաբանութեան արտօնադիրը ստացաւ և արագ արագ բարձրացաւ իր պաշտօնին մէջ: Մէյրի Թոաթի հետ ամուսնացաւ 1842ին, և 1846ին Բոնկրէսի անգամ ընտրուեցաւ: Ինք միայն մէկ չըջան պաշտօն վարեց, 1847էն մինչեւ 1849: Մէքսիքոյի հետ պատերազմը տակաւին կը շարունակուէր, և ինք անոր դէմ խօսեցաւ, անիրաւ դատելով զայն: Գուցէ այս էր դատումը ապագայ սերունդներուն, բայց այդ ժամանակները հանրութեան անընդունելի դադափար մըն էր անիկա, և Լինքընի վերջնաբունութիւնը անկարելի ըրաւ:

Լինքըն նորէն բխաւ իր փաստաբանական պաշտօնին, որով մեծապէս զբաղեալ էր յաջորդութիւնը, ինք տարիներուն մէջ, որոնք յաջորդութեան և երջանկութեան տարիներ եղան: Շարունակ բարձրացաւ դիրքով և ազդեցութեամբ մինչեւ որ նահանգին կարողագոյն փաստաբանը նկատուեցաւ: Այդ ժամանակ դատարանը նիստ կը գումարէր ատեն մը այս և ատեն մը այն դատարն մէջ: Առիկա կը կոչուէր «Պաղտ» և փաստաբաններուն սովորութիւնն էր դատարանին հետեւիլ քաղաքէ քաղաք: Ամէն տեղ Լինքըն ձգողութեան կեդրոնն էր: Բաղադրացիներու արտաքին փայլը չունէր, բայց ունէր փողփողուն հանճար, մանրամասնութեամբ անսպառ միտքը մը և հիմնապի յիշողութիւն: Ատեանին առջեւ խօսելու կամ փաստաբանելու ատեն կարող էր ունենալ ինքնազգիտ, անոնց մէջ սաստիկ զայրոյթ յարուցանել անիրաւութեան դէմ, կարող էր անոնց մէջ կարեկցական զգացում դարձնել և նոյապա պաշտպանելուն, և իր փաստերը կը դասակարգուէին համոզիչ, պատճառաբանութեամբ, որոնք մէջ ալքը չէին կարող մրցիլ անոր հետ: Երկու բաներու մէջ կը քննադատուէր սակայն: Մէյ մը անոր հաժար որ իր պահանջած վարձերը չտո՞ւցած էին: «Դուք պիտի աղքատացնէք փաստաբանները», ըսաւ դատաւորներէն մին անոր: Մէյ մ'ալ անոր համար որ տկար փաստա-

բան մըն էր երբ կը զգար թէ արդարութիւնը իր կողմը չէր: «Մարդը յանցաւարտ է», ըսաւ Լինքըն անգամ մը իր ընկեր փաստաբանին: «Դուք պաշտպանեցէ՞ք զանիկա, ևս չեմ կրնար» Յաճախ կը վհատեցնէր դատաւարութեան դիմողները, և կը համոզէր զանոնք իրաւախոս ըլլալ իրարու հետ: Եւ կը մերժէր ստանձնել դատեր՝ որոնք կը կարծէր թէ անարդար են: Յիշենք միշտէս մը, որ կը ցուցնէ անոր նկարագիրը: Հարուստ մարդ մը, հաւանակ Մ. Լինքընի աղաչանքին, աղքատիկ մէկը դատարանի յանձնեց անոր 2½ տոլար (60 դահա) պարտքին համար: Մ. Լինքըն հաւանեցաւ անոր փաստաբան ըլլալ, շահեցաւ դատը, և պաշտպանեալէն (հարուստէն) պահանջեց 40 տոլար վարձ: Ապր կէսը տուաւ աղքատին, որ անոր մէջէն իր պարտքը հարուստին վճարեց և մնացածը իր գրքպանը նետեց:

Ուրիշ յատկանշական դործ մը տա էր: Երբ անգամ մը ինք և պաշտօնակից փաստաբաններ ձիով պտոյտ կ'ընէին, ծառի մը ըով եկան որուն հետքեւ կային թռչունի երկու ձագեր, որոնք իրենց բոյնէն վար իջկեր էին, Լինքըն թողուց որ իր ընկերները շարունակեն իրենց ճամբան, ինք կապեց իր ձիւն, առաւ թռչունի ձագերը, ծառն կտաւ և ձագերը նորէն իրենց բոյնին մէջ դրաւ:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԶԳՆԱԺԱՍՏՆ»

Յ. Գ. Գ.

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԶԳՆԱԺԱՍՏՆ և Վերածնութիւն» խոսքողին է զիրքի մը զոր Տր. Ս. Սմբատ Գաբրիէլեան հրատարակեց 1903ին ի Պոսթըն և որ այս օրերս կը ծախուի մեր երկրին մէջ: Հեղինակը յիշեալ դիրքին մէջ նախ կ'ընէ թէ ազգերուն պատմութեան մէջ անոնց ճակատագիրը որոշող ճգնաժամներ կան, և պատմական օրինակներով կը բացատրէ ատիկա: Եւ կը ցուցնէ թէ Հայ ազգին պատմութեան մէջ ալ այսպիսի կարեւոր ճգնաժամներ կան, որոնց կարգէն են սա վերջին տարիներուն մէջ անոնց կրած տառապանքները: Կը պնդէ թէ 1894—96ի ճգնաժամին ճամբան պտուրատուած էր Ներսէս Պատրիարքին (1877) օրերէն, և կ'ուսումնասիրէ և կը նկարագրէ Եւրոպական և Տաճկական այն դժուարութիւնները որոնք պատճառ եղած էին ճգնաժամին: Ըստ հեղինակին, որովհետեւ այս ճգնաժամի միջոցին ազգին մէջ դործող տառապանքները չատաղթներու մէջ չկրցին ցուցնել հարկաւոր իմաստութիւնը և զգուշաւորութիւնը, պատճառ կ'ընէ

են ազգին մեծ աղէտներու ենթարկուելուն : Անոնք մոռնալով Հայաստանի կղզիացեալ վիճակը , հասարակութիւնը վստահացուցին թէ մեծ տէրու թիւնները պիտի օժանդակեն : Մինչ ժողովուրդը յեղափոխութեան նպատաւոր վիճակի մէջ չէր գտնուեր , անոնք աննպաստ պարագաներու ներքեւ գործադրութեան սկսան , և փոխանակ Հայ ժողովուրդը հանդարտօրէն և կրթութեան ու դաստիարակութեան ճամբով պատրաստուելու , դանոնք խիստ միջոցներ գործածելու մղեցին : Եւ այս միջոցները ոչ թէ իմաստութեամբ և խոհականութեամբ , այլ կիրքով և քաղաքականութեան կանոններու հակառակ կերպով , և նոյն իսկ Հայ ժողովուրդին փնասակար եղանակաւ ի գործ դրին : Անտեղեակ ըլլալով թէ այս խնդրին մէջ Եւրոպա ինչ դիրք բռնած էր , ի դուր անոր վրայ յոյս դրին :

Հեղինակը այս իրողութիւնները մանրամասնօրէն բացատրելէ ետքը այս աղետալի վիճակէն ազատելու համար կերպեր թելադրած է : Այս մասին անոր շեշտած կէտերը ի նկատ առնելու արժանի են : Ան կ'ըսէ , «Ասիկա է մեծ ճշմարտութիւնը զոր մեր պարբերական մամուլը ամէն օր պէտք է քարոզէ Հայ հանրութեան թէ տիեզերքի յառաջդիմութեան ընթացքը ոչ յեղափոխութեան (revolution) այլ հոլովոյթի (evolution) մեթոտով կը կատարուի : . . . Ազգային վերականգնումի ճիգն ալ ժէսթ մը , հարուած մը , մոզական շարժում մը չէ բնաւ , այլ տոկուն և մեթոտաւոր աշխատութիւն մը , որ սերունդէ սերունդ պէտք է շարունակուի անդու : Ազգի մը զօրութիւնը քանակական և որակական չափեր ունի : . . . Դաստիարակութեան ուժը շատոնց ճանչցուած է , և սակայն Ամերիկայի ու Եւրոպայի մէջ վերջին ժամանակներս աւելի մեծ կարեւորութիւն տալ սկսած են անոր : Յառաջդիմական ամէնէն իմաստուն առաջնորդներուն միտքը կը զբաղի կրթական քաղաքականութեան ու մեթոտի խնդիրներով : Հորովրտ Համալսարանի նախագահ Էլիքթ յիրաւի կ'ըսէ թէ կրթութիւնը Ամերիկացւոց համար կրօնք դարձած է : . . . Կրնանք կրթութեան չորհիւ Հայ մանուկին արժէքը հարիւրապատկել , Այս կենսատու ճիգը պէտք է տարածենք ամբողջ Հայութեան վրայ և չթողունք անդաստիարակեալ և ոչ մէկ մանուկ , մանչ թէ աղջիկ » :

Այն երկու մեծ ճշմարտութիւններուն , որոնց ասկէ չորս տարի առաջ Տր. Գաբրիէլեան մեր ազգին ուշադրութիւնը հրաւիրած էր վերոյիշեալ գիրքին մէջ , շատ աղէկ կ'ընենք եթէ դարձեալ կա-

րեւորութիւն ընծայենք այսօր սա փոփոխուած պարագաներուն ներքեւ : Նախ ազգը առաջնորդող անհատներ և ժողովուրդներ թող դիտանա թէ ճգնաժամներու միջոցին , որոնք ազգերու ճակատագիրը կ'որոշեն , բացարձակ պայման է գործել ոչ թէ լոկ զգացմամբ , այլ հանճարով , իմաստութեամբ և զգուշութեամբ : Մենք կը կասկածինք և կը վախնանք թէ մեր Թուրք հայրենակիցները իրենց առաջին յաջողութենէն և մենք Հայերս սա ազատութենէն և հաւասարութենէն դիմուլցած խելք և մտքի սանձը լքելով՝ զգացումով գործելու կը փորձուինք : Մենք Հայերս դէթ անցեալ 15—20 տարիներու դառն փորձառութենէն դաս առնելով զգուշութիւն ընենք , Հոս մեր առաջին գործը աճապարել չէ , այլ ներկայ վիճակները և պարագաները քննել ամէն կողմէ : Մեր միւս հայրենակիցներուն վիճակն ու զգացումները , մեծ տէրութեանց և դրացի կառավարութիւններուն վիճակն ու զգացումները , Պարսկաստանի մէջ անցած դարձած քաղաքական դէպքերը , մեր միւս Օսմանցի հայրենակիցներուն դժուարութիւնները , պետութեան պաշտօնեաներուն և նախարարներուն դժուարութիւնները , բազմաթիւ քոմիթիներուն յարաբերութիւնները , նոյն իսկ Հայ ժողովուրդին վիճակը , մեր երկրին տնտեսական տաղանտները , ևն , ևն : Առանց այս բաները քննելու և անոնց վերահասու ըլլալու գործել , մանաւանդ խօսիլ որչափ որ դիւրին՝ նոյնչափ անիրմաստ և մանաւանդ ահուկիօքէն փնասակար և կործանարար է : Այս խնդիրները կը ներկայացընենք Հնչակեան , Դաշնակցական , Միութեան և Յառաջդիմութեան , Ազատական և այլ Քոմիթիներուն , և հանրութեան հրապարակաւ բանախօսութիւններ ընող անձանց , լսարաններու մէջ խօսողներուն , միով բանիւ՝ հանրութիւնը առաջնորդող իւրաքանչիւր անձի լուրջ ուշադրութեան կը յացձնենք : Պէտք է երկու խորհիլ մէկ խօսիլ , երկու խօսիլ մէկ գործել այսինքն հանճար , իմաստութիւն և զգուշութիւն կը յանձնարարենք : Չաճապարենք : Ազատութեան հռչակմամբ երկիրը դրախտ չեղաւ և ժողովուրդը հրեշտակներ չեղան : Ազատութեան հռչակումը մէկ օրուան մէջ տեղի կ'ունենայ : Բայց ժողովուրդը թերեւս մէկ դարէն ազատ կ'ըլլայ : Սեւամորթները , որոնց ազատութիւնը հռչակուեցաւ ասկէ 50 տարի առաջ Ամերիկայի մէջ , կը կարծէք թէ կատարելապէս ազատ եղան : Ազատութիւնը կրթութիւն մըն է , ժամանակ կ'ուզէ : Իմաստութիւն , երկայնամտութիւն և զգուշութիւն կ'ուզէ :

Երկրորդ, չմոռնանք որ մեր առաջին և ամենակարեւոր միջոցն է մեր ժողովուրդը դաստիարակել, Պզտիկներ և մեծեր կրթութեան և դաստիարակութեան հետամուտ ըլլանք, Պէտք է որ բարեկարգենք մեր դպրոցներուն յայտագիրները և ինչպէս Տր. Գաբրիէլեան կ'ըսէ, ջանանք և աշխատինք որ չդատարակուած մէկ մանչ և աղջիկ չմնայ, Հապա մեր մեծերը, Անոնք ալ պէտք է հոգ տանին դաստիարակուելու: Տեսե՛ք, հոս Գումգափուի մէջ երկուսարդաց ընկերութիւնը գիշերային դպրոց մը բացաւ: Երկուսարդները և պատանիները մէկ երկու ամիս գիշերները շարունակելէ ետեւ մէկիկ մէկիկ թողուցին դպրոցը: Մեր երկուսարդները այսչափ ակար որոշումով չեն կրնար դաստիարակուիլ, Զանք և աշխատութիւն պէտք է, Պէտք է որ մեր մէջ քաջաւերներ ընթերցասիրութիւնը: Այնպէս որ մեր մէջ դաստիարակութիւն չընդունած ոչ միայն մէկ մանուկ այլ մինչեւ իսկ մէկ չափահաս չգտնուի:

ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔ

ՈՆԻԷ բանի ուղիղ գնահատումը զայն Աստուծոյ, անոր փառքին և յաւիտենականութեան միացած տեսնելն է:

ԺԱՄԱՆԱԿԸ մեզի տրուած է Աստուծոյ փառքին, և ամէն տաղանդ՝ Փրկչին ի պատիւ, գործածելու համար:

ՍԻՏԻՆ խոնարհութիւնը իրական մեծութեան գրաւականը և հեղութիւնը Քրիստոնէին թաղին շողշողուն գոհարն է:

ԱՆ Է երջանիկ անձը որ սրտին մէջ Քրիստոսը, ուսին վրայ խաչը, ոտից տակ աշխարհը և աշոյց առջև երկինքն ունի:

ԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ օրհնութեանց — առողջութեան և դրամի — միջև տարբերութիւնը այն է որ դրամը աւելի յարգելի եղած բայց նուազ հաճոյք պատճառած է. մինչ առողջութիւնը, թէև նուազ խնամուած, բայց աւելի հաճոյք պատճառած է: Սոյն վերջնոյն գերազանցութիւնը աւելի զիւրին կ'ըմբռնուի երբ խորհինք թէ յետին աղքատը պիտի չբաժնուի անկէ ի խնդիր դրամի, սակայն մեծատունը բերկրութեամբ պիտի բաժնուի իր բոլոր դրամէն ի խնդիր առողջութեան:

ԱՆՈՆՔ Բ որ կը սիրեն զՔրիստոս, պիտի սիրեն խորհիլ, լսել, կարդալ, խօսիլ անոր նկատմամբ և անոր համար: Անոնք հաճոյք կ'ըզան անոր ներկայութեանէն և անունէն: Անոր կամքը իրենց կամքը, անոր անպատուութիւնը իրենց վիշտը, անոր գործը իրենց հոգը, անոր ժողո-

վուրդը իրենց ընկերները, անոր օրը իրենց բերկրութիւնը, անոր խօսքը իրենց առաջնորդը և անոր փառքը իրենց վախճանն է:

ՄԻ երթար հոն՝ ուր չես կրնար Աստուծոյ ընկերակցութիւնը խնդրել: Մի ձեռնարկեր այն գործին՝ որուն համար չես կրնար Աստուծոյ օրհնութիւնը խնդրել: Մի բաղձար այն գանձին՝ որուն համար Աստուծոյ շնորհակալութիւն յայտնել կարող չես:

ԼԱՍԱԳՈՅՆ Քրիստոնեաներ անոնք են՝ որ աւելի խնամուտ են ինքզինքնին ուղղելու քան թէ ուրիշները մեղադրելու մասին:

ՄԲ. Գրոց խոստումները կը նմանին Արեւու ճառագայթներուն՝ որոնք ներս կը թափանցեն ինչպէս աղքատին խրճիթէն նոյնպէս նաեւ հարուստին պալատէն:

ՄԵՆՔ մեր վիշտերը կ'արձանագրենք ապառաժի վրայ և հետքերը կը մնան, իսկ մեր ժողովութիւնները կը գրենք աւազի վրայ և վշտի առաջին ալիքը կը սրբէ զանոնք:

ԱԻՆԻ զիւրին է աղօթել քան թէ ղեղիտութենէ և շուայտանքէ հրաժարիլ, հաստատապէս յաճախել ջերմեանդ և բարեպաշտ ժողովներու քան թէ մեր թշնամեաց համակերպիլ, Քրիստոնէական զգացման ապացոյց տալու համար Աստուծոյ:

ԵՐԲ մէկը մեռնի, մարդիկ առ հասարակ կը հարցնեն թէ անիկա ի՞նչ ստացուածք թողած է իր ետեւը. իսկ հրեշտակները պիտի հարցնեն թէ ի՞նչ բարի գործեր զրկած է իր առջևէն:

ՀՈԳԻՆ սուրբ կ'ըլլայ սրբութեան վրայ խորհելով, անոր բաղձալով և անոր համար աշխատելով, բայց Աստուծոյ Հոգին է որ խորհիլ, բաղձալ և գործել կու տայ:

ՈՎ Տէր, վերակենդանացուր զիս երբ նուաղիմ, չարժէ զիս երբ դանդաղիմ, ետ դարձուր զիս երբ մոլորիմ և, քու անուանդ փառքին համար, արդարութեան շաւիղներուն մէջ առաջնորդէ ինծի:

ՅԱՄԵՆԱՅԻՆ լեցուն, յաւիտենական և անըմբռնելի Աստուած միայն կրնայ հոգւոյն սփոփանք ու սրտին բերկրանք տալ:

ԵՐԿՆԱԽՈՐ բաներու վրայ կրնաք խօսիլ որչափ որ ուղէք. բայց պէտք է որ զգա՛ւ և, թէ որ զգաք, պիտի սիրէք զանոնք և հրաշանդուիք անոնցմով: Ծշմարտութիւնը սրտին մէջ հնազանդութիւն յառաջ կը բերէ:

Թամիլզ

Թարգմ. Բ. ԱՐԲԱՆՍՅԱՆ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԱՂՋԿԱՆ ՄԸ ԵՐԳԸ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ Փէնսիլվանիա նահանգին Սքէնթըն աւանին մերձակայ ածխահանքերուն մէջ պատահած ահուկի արկածին ժամանակ քանի մը մարդիկ երեք օր թաղուեցան, և զանոնք ազատելու համար եղած բոլոր ջանքերը անյաջող եղան: Տեսնողներէն մէկը սապէս գրած է. Հանքագործներուն մեծամասնութիւնը Գերմանացի էին: Անոնք յետին աստիճան յուղեալ վիճակի մէջ կը գտնուէին, թաղուած մարդոց կիներուն և զաւակներուն հանդէպ համակրանքէ չարժեալ, և իրենց ջանքերուն ի դերեւ ելած ըլլալուն պատճառաւ յուսահատելով: Տգէտ մարդոց և կիներու մեծ բազմութիւն մը հաւաքուեցաւ հանքին բերանը երրորդ օրուան իրիկունը սաստիկ ջղազրգոթութեան վիճակի մէջ, և կրնային ունէ յիմարական գործ ընել: Տխուր քրթմնջիւն մը ելաւ թէ յիմարութիւն է աւելի պեղել. թէ մարդիկը մեռած են: Եւ ասոր յաջորդեց զայրոյթի աղաղակներ հանդէպ հարուստ հանքատէրերու, որոնք սակայն երեքը պատասխանատու չէին արկածին համար: Անխոհեմ խօսք մը կամ շարժում մը կրնար բարկութեան գրգռել բազմութիւնը: Քոյս կանգնած էր Գերմանացի փոքրիկ աղջիկ մը, թերեւ տասնըմէկ տարեկան: Անոր տոգոյն երեսը և ահաբեկ նայուածքը կը ցուցնէին թէ ան լիովին կը հասկնար այն վայրկեանին վտանգը: Յանկարծ, իր բոլոր ոյժը հաւաքելով սկսաւ երգել խոպոտ շշուէջով մը որ չէր կրնար լսուիլ: Յետոյ քաջալերութիւն առաւ, և իր անոյժ մանկական ձայնով երգեց Լուսերի հոյակապ երգը որով իւրաքանչիւր Գերմանացի ընտանի է իր օրորոցէն: «Աստուած մեր բերդ է հաստատուն»: Մահահանգոյն լռութիւն տիրեց: Անկէ ետքը ձայն մը ընկերացաւ աղջկան ձայնին, յետոյ ուրիշ մը, յետոյ ուրիշ մը, մինչեւ որ բոլոր այն մեծ բազմութիւնը ձայնակցեցաւ բարձրագոյն:

«Մեր զօրութիւնն է անտառի,

Մեր քաջութիւն խոտան է:

Այլ զօրապետ կայ խիստ արի,
Խաղաղութեան Իշխանն է:

Ո՛վ է այս զօրակալ,

Եիսուս Քրիստոս Օծեալ:

Փորձիչը նա յաղթեց,

Եւ մահը խափանեց:

Ամենազօր Փրկիչ է:»

Կարծես մեծ հանդարտութիւն մը եկաւ անոնց սիրտերուն վրայ: Վերսկսան իրենց գործին նոր

աշխոյժով, և առաւօտէն առաջ ուրախալի աղաղակը եկաւ փոսէն թէ մարդիկը ողջ էին: Ոչ մի խօսք աւելի դիպաւոր էր քան այդ աղջնակին երգը:

ԻՐ ՕՐԻՆԱԿԸ

ՄԵՔՍԻԿՈՅԻ մէջ, Թուրքաք քաղաքին մօտ, Յրանչէսքօ Կոմէզ անուն մարդ մը սկսաւ խմել քանի մը տարի առաջ: Գրեթէ հասած էր ամէնէն մերձակայ գինետունը, և ահա փոքրիկ աղջիկ մը եկաւ իր չալին ներքեւ բան մը ծածկած: Կոմէզ կանչեց զանիկա և ըսաւ որ տեսնէ թէ ի՞նչ է չալին ներքեւ ծածկածը: Աղջնակը դժկամակութեամբ հանեց Աստուածաշունչ մը, և մարդը առաւ գիրքը անկէ և բացաւ: Առաջին խօսքը զոր կարդաց, աղքեց անոր: Կոմէզ երեքը տեսած չէր Աստուածաշունչ, և իր հետաքրքրութիւնը արթնցաւ: Ըսաւ աղջնակին թէ զանիկա կրնայ իրեն տալ քիչ մը ատեն: Աղջիկը հաւանեցաւ, և Կոմէզ տուն տարաւ գիրքը փոխանակ գինետուն երթալու: Ո՛րքան կարդաց Սուրբ Գիրքը, այնքան սիրեց զանիկա: Ուղեց հատ մը դնել, բայց չէր գիտեր թէ ի՞նչպէս ձեռք պիտի բերէր զայն: Ուստի թուղթ և բաւական քանակութեամբ մօմ գնեց և սկսաւ ընդօրինակել գիրքը, որ իրեն կը թուէր, մինչ կը գրէր խօսքերը, իւրեւ Աստուածային պատգամ իր հոգւոյն խօսուած, Բոլոր իր պարապ ժամանակը գործածելով, քանի մը ամսէն աւարտեց ընդօրինակութիւնը: Այդ ամիսներուն մէջ, նաև, Յրանչէսքօ Կոմէզ արեցողութենէ եղաւ Քրիստոնեայ: Կոմէզի ընդօրինակած ձեռագիրը անոր միակ Աստուածաշունչն եղաւ: Բայց ինք ուրիշներու առկէ սորվեցուց, և անոնք ալ Աստուածաշնչական Քրիստոնեաներ եղան: Այս օրերս, Թուրքաքի մօտ, կայ ծաղկեալ ժողովուրդ մը, որու հաւատարիմ անտեսն է Կոմէզ: Երբ միսինար մը եկաւ և լսեց դէպքին պատմութիւնը և եկեղեցին կազմեց, մասնաւոր զարմանք մը չյայտնեց: «Մեր ժողովուրդներէն շատեր», գրեց միսինարը դէպքին նկատմամբ իր տեղեկագրին մէջ, «ուղղակի ընձիւղուած են Աստուածաշնչի միակ օրինակէ մը այնպիսիներու ձեռքին մէջ որոնք կը կարդան և կը մտածեն: Աստուածաշնչի մէկ օրինակ: Ո՛րքան դիւրութեամբ կրնանք ամէնս ալ ձեռք բերել Աստուծոյ ծառայելու համար, ինչպէս ըրաւ Կոմէզ: Դիցուք թէ այնքան նախանձաւորութիւն և փափաք ունենանք զայն կարդալու որքան Կոմէզ ունեցաւ գրելու: Միևնոյն զօրութիւնը որ կը գտնուէր անոր մէջ՝ մենք ալ կրնանք ունենալ, եթէ այնքան փափաք ունենանք որքան ունէր ան:

ԲԱԶՄԱԶԲԱՂ ԱՇԽԱՐՀԵՆ

Անդրկական դրամատուրգը ամէն օր 60 մայր տոմար կը գործածէ իր հաշիւներուն համար:

— Թուսիա տակաւին պատերազմի մէջ կը գըտնուի տիրապէս Օգոստոսին 31 անձինք զխառուեցան և 309 հոգի սպաննուեցան, իսկ 173 հոգիներ վիրաւորուեցան զանազան տանջանքներու տակ:

— Բրիտանացի ճանապարհորդ մը, որ կ'ըսուի թէ քաջ ծանօթութիւն ունի Թիպէթի վրայ, կը գրէ թէ այդ երկիրը սահմանուած է ապագայ Քալիֆորնիան ըլլալ: Ունի երկրագործական կարելիութիւններ և ամէն կողմ առատ ոսկի կը գտնուի:

— Մ. Թուրքի, Պելճիացի ճարտարագէտը, 1910ին ի Պրուսիա բացուելու Միջազգային Արուեստահանդէսին յանձնախումբէն յանձնարարութիւն ընդունած է կանգնել էքսէլի մէջ աշտարակ մը, որ էյֆէլի աշտարակէն շատ աւելի բարձր պիտի ըլլայ:

— Անդրկացի զինուորական սպայ մը մօտերս աշխարհի չրջանը կատարած է 40 օրուան և 19½ ժամու մէջ: Աշխարհի վրայ մարդուն տիրապետութիւնը աւելի կատարեալ կ'ըլլայ տարուէ տարի:

— Վիճաբանութեան մէջ թէ Ծրանքները տալիս Արուեստահանդէսը պարտի բայ ըլլալ կիրակի օրերը, Գէնթըրպըրի կանոնիկոս մը յառաջ կը բերէ թուանշաններ որոնք կը ցուցնեն թէ Սէյնթ Լուիզի և Ֆիլատէլֆիոյ Արուեստահանդէսները, որոնք փակ մնացին կիրակի օրերը, աւելի դրամ չահեցան քան Շիքակոյի և Պըֆէլդի Արուեստահանդէսները, որոնք կիրակին տւեցին:

— Աշխարհիս ամէնէն մեծ հացագործարանը ահադին չէնք մը կը գրաւէ Գերմանիոյ Էսսէն քաղաքին մէջ: Կը գործածէ 70 գործաւորներ, որոնք երկու խումբի բաժնուած են և փոփոխակի կը գործեն զիշեր ցերեկ: Հսկայ պտուտակ մը անգագար կը դառնայ հայս թրեւու տաշտի մը մէջ, ուր տասը պարկ պիւր և համեմատական չափով ջուր կը գործածուի իւրաքանչիւր անգամի համար: Յորենը հացագործարանին մէջ կը մաքրուի և կ'աղացուի Օրը աւելի քան 50,000 հաց կը հանուի:

— Լիմոնաջուրի (լիմոնաթա) առողջապահական յատկութիւնները երկար ժամանակէ հետէ հռչակուած են: Եւ մօտերս կատարուած գիտական քննութիւնը կը ցուցնէ թէ ամառային այս հաճելի ըմպելին արժանի է այդ համբաւին: Մ. Րիկը կը գրէ թէ իւրաքանչիւր լիթրայի մէջ 6 ցորեն լիմոնաթութու պարունակող լիմոնաջուրի մէջ հնատախտի մանրէն կը մեռնի կէս ժամէն, և ժանդատնդային ջերմիւրը

(թիֆոյիտ) 24 ժամէն: Բայց երբ նոյն լիմոնաջուրը արեւալոյսի ենթարկուի, հնատախտի մանրէն կը մեռնի հինգ վայրկեանէն, և ժանտատնդային ջերմիւրը երկու ժամէն:

— Գիտէ՞ք թէ Մր. Էնտրու Քարնէկի հանրային բարեգործութեանց համար տուած է 130,352,000 տոլարի ահագին դուժարը և թէ այս մեծ գումարին աւելի քան 39,000,000ը հանրային գրատուններու համար էր: Մնացածին մէկ շատ մեծ մասը կրթական նպատակներու համար տրուեցաւ: Աշխարհի մէջ գրեթէ ուրիշ ոչ մէկը տուած է այսքան ստակ:

— Խաղիոյ վերջնագոյն օրէնքներէն մին է շաբաթական հանգստեան օր մը: Յիշեալ օրէնքը կը տրամադրէ որ պետութեան մէջ բոլոր ճարտարապետական և առեւտրական հաստատութիւնները իրենց գործաւորներուն չնորհն շաբաթական հանգիստ մը որ յաջորդական 24 ժամերէ պակաս չըլլայ: Օրէնքին ընդհանուր տրամադրութիւնն է կիրակին ընել հանգստեան օրը, բայց եթէ այդ օրը չըլլայ, ուրիշ օր մը որոշուի անոր տեղ: Բացառութիւն կը կազմեն երկաթուղիները և հանրութեան պիտանի և անհրաժեշտ գործերը:

— Կօչիկի ճարտարապետի այն մեծ կեդրոնը, Լին, ի Մասաչուսեց, Միաց. Նահանգաց մէջ եթէ ոչ աշխարհի մէջ, Կօչիկի մեծագոյն գործարանը պիտի ունենայ: Ամբողջովին աղիւսէ, երկաթէ և ապակիէ պիտի շինուի անիկա, որպէս զի ըստ կարի անկիզելի ըլլայ: Թէ ապակին շատ պիտի մտնէ չէնքին մէջ, սա իրողութենէն յայտնի է որ չէնքը 3,236 պատուհան պիտի ունենայ: Շէնքը ութ յարկ պիտի ունենայ, և 500,000 ոտք տախտակամած կ'ընուի թէ ասիկա իր տեսակին մէջ մեծագոյն գործարանի չէնքը պիտի ըլլայ յԱմերիկա: Լինի մէջ Կօչիկի ութ գործարաններ եւս պիտի շինուին, որմէ կրնայ հետեւեցուիլ թէ այդ քաղաքը մասնաւոր շարժառիթներ ունի Կօչիկի պատրաստութեան համար:

— Քուպայի մէջ գտնուած է բոյս մը, սիսեռի ցեղին պատկանեալ, որ կ'ըսուի թէ օդի գուշակ է: Կրկին և կրկին եղած զննութիւններով հասկցուած է թէ, երբ անոր մէկ ճիւղը երկնայ ուղիւ անկեամբ իր շառաւիղէն և տերեւները դէպ ի վեր ցցուին, պարզ օդի նշան է: Երբ տերեւները դէպ ի վար կը կախուին, նշան է թէ անձրեւ պիտի գայ: Եթէ տերեւներէն ոմանք վեր ցցուին և միւսները վար, փոթորիկ կը գուշակուի: Հա՞նգոտիւ, մի՞նչեւ իսկ հովին մանրամասն գնահատութիւնները և ուրիշ պայմաններ կրնան կարգաւ սերտիւ զննողներ

Գիտնականներ այդ բոլոր լուրջ նկատողութեան կ'առնեն: Փրոֆ. Նոուաք փորձեր կը կատարէ հասկնալու համար թէ արդեօք կարելի է որ անկաւածի Նիւ Եորքի մօտերը:

— Փրակայի Համալսարանի փոթֆէսորներէն մին որ ծառի դոգոշներ (խոշոր գորտ), ծիծեռնիկներ և ձուկեր կ'ուսումնասիրէ, կը հաստատէ թէ անոնք վստահելի օդագուշակներ են: Կը պնդէ թէ անոնք կը զգան ինչպէս խոնաւութեամբ լի հեռաւոր ամպերու մթնոլորտին վրայ ըրած ճնշումը, նոյնպէս նաեւ հեռաւոր փոթորիկներէ ծագում առնող ելեկտրական ալիքները: Ան փոթորիկներէ առաջ այս արաքածներուն գործունէութեան ինստիտուտ մէկ ցուցակը պատրաստած է:

— Բնութեան քմահաճոյքներուն կարգը կը գըտնուի նշանաւոր ծառ մը, որ Ասիական աստղածառ անուանով ծանօթ է: Ահագին բարձրութիւն ունի, վասն զի 60է մինչեւ 80 ոտք կ'երկնայ: Գետնին երեսէն մինչեւ իբր չորս ոտք վեր բունը կատարելապէս լերկ է: Այդ կէտէն կ'ընծիւղին կնճռոտ ոտեր, որոնք կ'արձակեն երկայն սրածայր տերեւներու խուրձեր, և ասոնք են որ կը համախմբուին և գիշերը կ'արձակեն մաքուր փոսփորային լոյս: Ասիկա ծառին կու տայ դիւթական երեւոյթ մը, և շատ կը խաբէ ուղեւորները, որոնք յաճախ տան մը լուսաւոր պատուհանը կը կարծեն փայլը: Լոյսը փայլուն չէ, բայց բաւական զօրաւոր է, վասն զի անով կարելի է լրագիր կարդալ, Զպլպար, այլ շարունակ կը լուսաւորէ մութէն մինչեւ ցերեկուան լոյսը:

ՅՈՂՈՒԱԾԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԲԱԺԻՆ

ՅԻՍՈՒՍԻ ՎԱՐԳԵՐԸ

Մանուկն Յիսուս պարտէզ մ'ունէր(*),

Ուր կ'աճէին չքնաղ վարդեր,

Ջրէր զանոնք մեծ խնամով,

Ձի պիտ' չիմէր պսակ մ'անոնցմով:

Երբ բացուեցան վարդերն սիրուն,

Հրեայ մանչեր նա ժողովեց հոն.

Իւրաքանչիւրն փրցուց մի վարդ

Մինչեւ եղաւ պարտէզն անզարդ:

(*) Յիսուսի մանկութեան պատմութիւնները, Նոր Կտակարանէն դուրս, ամէնքն ալ գրեթէ պարապ զրոյցներ են: Բայց հին Լատիներէն երգով մը անմահացած այս պատմութեան իրական և գեղեցիկ պատկեր մ'է Անոր մեծ գոհազորութեան:

Ըսին իրեն արդաքն ապշած.

«Քեզի ոչ մէկ ծաղիկ մնաց»:

«Հոգ չէ, հոգ չէ» պատասխանեց,

«Ինձ դեռ մընան փուշեր մեծ, մեծ»:

Առաւ փուշերն, չինեց պըսակ,

Դըրաւ գըլուխն իբրեւ մի թագ.

Սուրբ ճակտին վրայ ծաղկանց փոխան:

Արեան կաթիլք երեւեցան:

(Թարգ.) Պ. Ս. ՆՈՏՈՒԼԵԱՆ

ՀԱՅ ԻՆՔՆԱՏԻՊ ՄԻՏՔ ՄԸ

Կովկասու հարաւակողմը կար փոքրիկ նահանգ մը, որ կը տարածուէր Երասխ, Խրամ, Հազարի գետերուն և Կալենի, Տիլիճանի և Գեղամեան բարձրաբերձ լեռներուն միջեւ: Այս նահանգը երբեմն Արցախ, երբեմն Գուրգար, Փոքր—Սիւնիք և կամ Խաչենք կը կոչուէր, իսկ վերջի ատեններս օտարներէ՝ Սեւ—այգի (Գարապաղ), Նահանգիս գաւառներէն մէկն էր Փառիսոս կամ Փառնէս, նոր անուանով Դաւաթ, որ դրացի էր Սիւնեաց Սիսական գաւառին: Երկիրը լեռնային էր, մացառապատ. ունէր բազմաթիւ խորածորեր, դարեւանդներ և ուրեք ուրեք հովիտներ, ուր ցրիւ կը տեսնուին կիսակործան և մամուլապատ վանքեր և բերդեր, որոնց(1) հետ լծորդուած են որքան ախրայուշ նոյնքան քաղցր յիշատակներ: Ինչ յուզիչ յիշատակներ կ'արթննան մարդուն մէջ այն պահուն, երբ բարձր սարի մը վրայ կանգնած մտախոհ իր աչքերը կը յաճեցնէ համապատկերին վրայ որ իր առջեւ կը պարզուի Հոս կը բարձրանայ ասպի համարձե, ձգտուած սրնթաց գետին վրայ, միակամար, քարաշէն հրաշակերտ մը զոր կառուցած է շնորհաշուք Նանա, Սարգիս Սպասալարին շնորհագեղ դուռտըր, ի յիշատակ իր վաղամեռիկ ամուսնին: Կամուրջէն քիչ մը անդին դէպի արեւելք կայ գիւղ մը, Սահահնը, իսկ սա բարձրակառոյց չէնքը, որ սարատափի վրայ կանգնած կը տիրէ չրջակայքին վրայ: Սահահնի մեծահոշակ վանքն է: Դէպ ի արեւելեան հիւսիս, ձորակի մը միւս կողմը կ'երեւի ուրիշ չէնք մը ոչ նուազ հոյակապ քան առաջինը, նմանապէս սարատափի վրայ կառուցուած: Հաղբատու վանքն է աս ալ, իսկ մօտերը գտնուող աւանը, համանուն գիւղը:

Այս երկու վանքերը, Սահահն և Հաղբատ, մեծ, անմոռանալի դեր կատարած են երբեմն մեր մտաւորական կեանքին մէջ, իբրեւ դոյզ մը ջահեր ուսման և գիտութեան, լուսաւորելով չրջակայքը:

(1) Ճանապարհորդ. Զալալեան Սարգիս Արքեպիսկոպի:

իրենց լուսաշող ճառագայթներով: Արեւելեան Հայոց զարգացման այս երկու համբաւաւոր կեդրոնները հիմնուած են Ժ. դարու Բ. կէսին, այն հայ կրօնաւորներէն զորոնք Յունահայ այլ Քաղկեդոնիկ Ռոմանոս Ա. կայսրը հալածած էր «Հոռոմոց աշխարհէն» (2), Յիշեալ վանքերը քիչ ժամանակ վերջ ա՛լ աւելի հոյակապ շինուեցան ու ծաղկեցան Բագրատունեաց իշխանական առաջաձեռնութեամբ (3), այնպէս որ հայրաժողով և հայրապետ ալ կոչուեցան: Ասոնց մօտերն են Կայենի ամրոցը, Լոռի քաղաքը և ուրիշ վայրեր որոնք այլազան, — ուրախալի կամ տխրաւիկ, հին կամ նոր — դէպքերու հանդիսարան եղած են: Մենք մտադիր չենք փորձել քակել յիշատակներու այս բազմաձաղ ծրարը:

Այսպիսի երկրի մը մէջ էր որ ծնաւ ու ապրեցաւ Հայ Սոփեստէսը, տիպար եկեղեցականը, հմուտ Ս. Գրեանական և արտաքին գիտութեանց, անխոնջ և անմահ ստուգասէր հետախոյզը, իմաստասէր ուսուցիչը: Երբ պատանեկան յիշատակներս կը քրքրեմ, Յովհաննէս վարդապետ Սարկաւազ կոչուած, մտքիս կը ներկայանայ Հայ գրական ղէմքերէն մէկը որ ամէնէն աւելի սէրս, հիացումս դրաւած է: Այդ պատանեկան երջանիկ օրերէն մինչեւ այսօր տասնեակ տարիներ անցած են: Սակայն սէրս, հիացումս չեն նուազած, ընդհակառակն. որչափ կը կարդամ իր գործերը մտադիր և մտադիր, նոյնչափ կը զօրանայ համոզումս թէ Սարկաւազ վարդապետ եղական ղէմք մըն է մեր մէջ, յոգնաջան և բազմաբեղուն հանճար մը:

Մեր այս տողերուն մէջ նպատակ ունինք ներկայացնել Յովհաննէս սարկաւազ վարդապետը լոկ իբրեւ իմաստասէր ուսուցիչ, զանց ընելով պատմել այն ծառայութիւնները զորոնք մատոյց եկեղեցւոյն և ազգին իբրեւ ժրջան վանահայր, բեղուն մատենագիր, ստուգասէր հետախոյզ, տոմարագէտ և սրբակեաց եկեղեցական:

Սարկաւազ վարդապետ արդիւնաշատ ուսուցչութեան փառաւոր չրջան մը բոլորեց: Ընդհանրապէս խօսելով իր դպրոցին մէջ կ'աւանդուէին աստուածային և արտաքին գիտութիւններ: Իր անձին օրինակով աշակերտներուն ներշնչեց հրեշտակային սրբութեան, անխոնջ աշխատասիրութեան, մանրախոյզ հետազոտութեան ոգին: Իր բազմաթիւ աշակերտներուն մէջ կը յիշուին յանուանէ Երեմիա Անճրեւիկ կոչուած, Սալաստուր, Գրիգոր, Յովհաննէս, Սամուէլ երեք Անեցի, Անանիա, և Սարգիս վարդապետ Կոնիակ կոչուած:

(2) Կիրակոս պատմիչ էջ, 48.

(3) Կիրակոս պատմիչ էջ, 56. Ասողիկ, Գ. 8, Զամչեան Բ. հատոր, էջ 838-839.

Վարդան վարդապետ սա տողերուն մէջ ի վեր կը հանէ այն հզօր ազդեցութիւնը զոր ասոնք կրած էին իրենց հոգեւոր ծնողէն. «Որոյ (Սարկաւազայ) յիշատակը ճառագայթիցն՝ փայլին մինչեւ ցարդ ի բանս իւր և ի նմանէ աշակերտեալսն» Սարկաւազ վարդապետ գողցես սա տողերուն մէջ ուղեր է ամփոփել թէ՛ ինչպէս պարտի ըլլալ ուսեալ, մաքուր վանականի մը կենցաղը:

«Արդ գիշերն քեզ ի արւ, և խաւարն որպէս

ըլլոյս,

Տըքնասէր մըշտապաշտօն ըստ անմարմնոցն

սարասի,

Յօժարախորժ յաշխատութիւն և վաստակօքն

հանգուցեալ,

Պիտոյիւք՝ սըղագունիւք իբր անճաշակ մար-

մին լըցեալ...

Անգիր օրէնք ես միանձանց և կըշտամբիչ հեղ-

գացելոց...» (4)

Իր աշակերտները այսպիսի խստամեր կրթութեան տակ մարզուեցան: Սարկաւազ վարդապետ իր աշակերտներուն ներշնչած ըլլալ կը թուի սա գաղափարը թէ իրենց աշխատութեանց կէտ նպատակին պարտի ըլլալ հնութեան իրենց կտակած ուսումները ուրիշներուն օգտակար ընելու վիճակի մէջ դնել, մատչելի ընել զանոնք շատերու մտքին ըմբռնումին, մեր ժամանակի բացատրութեամբ՝ խոշորագոյն ուսումնական հաստատութիւնները մեր միջոցներէն: Այսպիսի լայնօրէն մտածուած գաղափար մը յայտնել՝ ժամանակը կանխել չէ՞ր: Այս նպատակով առաջին անգամ իր աշակերտները սկսան գրել Լատինա՝ կոչուածները, որոնք աստուածաբանական, իմաստասիրական գրութիւններու մեկնութիւններ էին:

Աշակերտները իրենց ուսուցչին օրինակին հետեւելով պրպտող, հետաքնին եղած էին: Այս զբաղւոյթին մէջ էր որ առաջին անգամ հնչեց բացատրութիւնը նոր մէթոտի մը, որ, այս ժամանակէն 4—500 տարի վերջ Պէյզընի և Տէգարդի կարող գրիչներուն տակ բանաձեւուած, յառաջադիմութեան զօրաւոր, արդիւնաշատ նոր ազգակ մը պիտի լինէր:

Նոր միջոց կը յորդորէր, կը թախանձէր որ, ո՛վ որ պաշտօն կը ստանձնէր ուրիշները զարգացնելու, սորվեցնելու գրով կամ խօսքով, նախ ինքը ուսանի: Սապէս կը գրէ այս մասին. «Ամենեւին բազմամուտ պարտ է դոլ ձեռնարկողին այսմ, ոչ միայն սրբոց և աստուածաշունչ զրոյց, այլ և արտաքինոց» Բայց իմաստասէր վարդապետը հոս կանգ չառնել, կը թելադրէ նոր խորհուրդ մը, ուսում-

(4) Սարկի թուշունին վրայ գրուած քերթուածէն:

նասիրութեան նոր մէթոտ մը. կը շարունակէ. «Դարձեալ թէեւ սոքօք կիրթ և վարժ, առանց փորձի՝ կարծիքս հաւատարմանալ ոչ կարասցին. և փորձն հաստատուն և աներկբայ... վասն զի ոչ է պարտ միայն հնադիտակ լինել, այլեւ ինքնաբաւ ըստ շնորհացն Աստուծոյ» Իմաստասէր վարդապետը աւելի յառաջ տանելով իր խորհրդածութիւնը «անհանձարից խօլ հանձար» կ'անուանէ այն անձը որ առանց նախապատրաստական խորին հմտութեան, առանց իր ցոյց տուած մէթոտին հետեւելու կը ձեռնարկէ գրել կամ խօսելու Բայց դառնանք յիշուած պատուական տողերուն՝ ի վեր հանելու վարդապետին նոր մէթոտը:

1. «Առանց փորձի՝ կարծիքն հաւատարմանալ ոչ կարասցին» ինչո՞ւ համար, «որովհետեւ, կը յարէ, փորձն հաստատուն և աներկբայ» է. նախաքրիստոնէական դարերէ հետէ մինչեւ իր ժամանակը քանի մը մեծ մտքեր, զոր օր. Արիստոտէլ, բացարձակապէս կը տիրապետէին խորհուրդի, դադափարի աշխարհին մէջ, Առանց հեղինակութիւնը անվիճելի էր. Կարծիք մը, տեսութիւն մը վաւերականութիւն կը ստանար այս անձերուն գրութիւններէն քաղուած մէկ վկայութեամբ. «Վարդապետն ասաց», ահա վճիռը որուն ամէն ոք պարտ էր հպատակելու. Անաստուղը՝ հերձուածողի բոլոր անպատեհութեանց, անպատուութեան, թշնամաքի նշուակ կ'ըլլար:

Իմաստասէր վարդապետը կ'ընդգլի մարդկային մտքին այս դարսեր գերութեան դէմ, կը յայտարարէ որ խորհուրդի մը, տեսութեան մը ստուգանիշը ոչ թէ այս կամ այն հեղինակութեան մէկ խօսքն է, ո՛չ, այլ՝ փորձը, որ հաստատուն և աներկբայ է. Առաջին անգամ էր որ Հայ վանական մը բողոքի ձայն կը բարձրացնէր գերեզմար հեղինակութեան սկզբունքին դէմ. Իր թելադրած խուզարկութեան, զննութեան նոր մէթոտը, փորձը, ինչ մեծ յեղաշրջութիւն յառաջ բերելու սահմանուած էր. օր մը արտաքին աշխարհի — բնական գիտութեանց — մէջ և ներքին աշխարհի — բնական-ցականին — մէջ ժ.Ձ. դարու երկու մեծ ռահվիրաներու, Պէյզընի և Տէքարդի, առաջնորդութեամբ: Սարկաւազ վարդապետ Բնութեան ուսանող մը եղաւ, մանրազնին դիտող մը, Բնապատուով արժանաւայել հմտութեամբ կը փայլի Սարեկ թոշուսին քերթուածին մէջ, ուր կը թուէ և կ'որակէ անոր ձայնին եղանակին բազմապիսի յատկութիւնները. Զարմանալի զուգադիպութեամբ մը Պէյզըն եւս իր զննութեան փորձերը առաջին անգամ կատարեց թոշուսի մը վրայ. Իմաստասէր վարդա-

պետը իր զննական մէթոտով մեծ հմտութիւն ստացաւ, խելամեղով բնական զօրութեանց և օրէնքներու Շատեր անոր համար լսելով բացատրութիւնը կը խնդրէին իրմէ բնական ինչ ինչ երեւոյթներու կամ զօրութիւններու. Այս առիթներով գրած է հովերու, երկրաշարժներու պատճառներուն վրայ. Անշուշտ իրաւունք չունինք սպասելու ժ.Ա. դարու դիտունէ մը ժ.Թ. դարու ճշտագոյն բացատրութիւնները բնական ազդակներու մասին:

(Շարունակելի)

ՄԻՆԱՍ Գ. ՄԱԼԵԱՆ

ՖԻԼՆՍՈՒԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ Ծագի

Գրական տեսակէտով Ֆուրիէ թէ՛ Օէնէ և թէ՛ Սէն-Սիմոնէ առաջ էր. Իր առաջին աշխատասիրութիւնը «Չորս Շարժումներու Թէորին» (Théorie des Quatre Mouvements) հրապարակ եղաւ 1808ին. Սակայն իր գաղափարները առաջ ուշադրութիւն չգրաւեցին մինչեւ որ Օէնի և Սէն-Սիմոնի սկսած շարժումները մօտեցած էին իրենց վախճանին:

Ֆուրիէի ընկերվարութիւնը շատ մը տեսակէտներով հիմնապէս կը տարբերի Սէն-Սիմոնի վարդապետութենէն, և անկէ ի վեր երկու հակընդդէմ ընկերվարութիւններ սկիզբ առին մինչեւ մեր օրերը. Սէն-Սիմոն կ'ընդունէր հեղինակութեան, կեղրոնացման սկզբունքը, իսկ Ֆուրիէ կը հաւատար աւելի տեղական և անհատական ազատութեան. Ըստ Սէն-Սիմոնի պետութիւնը հեղինակութեան, տիրապետութեան կեղրոնն է, իսկ ըստ Ֆուրիէի համայնքը պէտք է վարէ և ներկայացնէ տեղական բարձրագոյն կառավարութիւնը և այս համայնքը ինք կ'անուանէր Փալանժ (Phalange):

Ֆուրիէ ծնած է 1772ին Պղանսոնի մէջ, բարեկեցիկ ընտանիքէ մը և ընդունած լաւագոյն կրթութիւն մը. Դպրոցէն ելլելէն յետոյ սկսաւ առեւտուրով զբաղիլ, և Հոլանտայի ու Գերմանիոյ մէջ ճամբորդելով աւելի մօտէն ծանօթացաւ օրուան կեանքի հետ. Իր հօրմէն ժառանգած երեք հազար ոսկիով սկսաւ վաճառականութիւն ընել Լիոնի մէջ, սակայն այդ քաղաքի պաշարման առտեն կորսնցուց իր հարստութիւնը և Ահակալութեան Տիրապետութեան առեն ժաղդպիւններու ձեռքն ինկաւ, որոնք զինքը բանտարկեցին և հազիւ թէ գլխատուած ազատեցաւ. Բանտէն ելլելէն յետոյ երկու տարի բանակին ծառայեց և ապա վերադարձաւ իր հին կեանքին:

Դեռ մատաղ հասակին Ֆուրիէի ուշադրութիւնը գրաւած էին առեւտրական կեանքի անարդարու-

թիւնները: Երբ տակաւին հինգ տարեկան էր, իր հօր խանութին մէջ ապրանքի մը մասին ճշմարտութիւն խօսած ըլլալուն համար պատժի ենթարկուեցաւ: Կեանքի փորձառութիւնները հետզհետէ զինք համոզեցին թէ ընդհանուր վիճակի անարդարութիւն և անբարոյականութիւն արմատապէս չարիք մըն էր: Ներքնապէս կը պզտը թէ ինք առաքելութիւն մը ունի դարման մը դռնէլու, և իր ամբողջ կեանքը նուիրեց անձնուրայաբար նոր դադափարի և նոր սկզբունքի մը տարածման համար: Տասը տարի շարունակ կէսօրի ատեն իր սենեկին մէջ կը սպասէր որ հարուստ մը ներկայանար և իրեն տար խոշոր գումար մը իր ծրագրի յաջողութեան համար: Ապարզիւն անցան իր սպասումները: Իր աշխատասիրութիւնները շատ քիչ ընթերցողներ ունեցան և իր հետեւողներն ալ աննշան թիւ մը կը կապմէին:

Այն-Սիմոնեան շարժումին տկարացումէն յետոյ է միայն որ քիչ մը յաջողութիւն ունեցաւ: Իր հետեւողներու փոքրիկ բայց խանդավառ խումբը մը սկսաւ թերթ մը հրատարակել իր գաղափարներուն տարածման համար, և 1832ին ալ Փալանտ մը հիմնեցին, որ սակայն յաջողութիւն չգտաւ: 1837ին Փուրիէ մեռաւ, հետանալով այն աշխարհէն որ արտադրութիւն ցոյց չտուաւ իրեն լսելու: Իր լաւատեսութիւնը և մարդկային բնութեան վրայ ունեցած վստահութիւնը իր անյաջողութեան պատճառը եղան: Իր կեանքը օրինակ մըն էր պարզութեան, ուղղամտութեան, բարեսիրտութեան և իր հաւատացած բարձրագոյն նպատակին նուիրուածութեան:

Իր վիլիստոփայտութիւնն այն էր թէ Աստուած ամէն բան բարի և լաւ ստեղծած է, սակայն մարդիկ չարիք ստեղծած են կեանքին մէջ: Նեւտոնը կտաւ ձգողական օրէնքը, որ կը կառավարէ աշխարհի բոլոր շարժումները: Փուրիէ կը ցուցնէ թէ այդ օրէնքը ընդհանրական է և կը վարէ աշխարհի չորս շարժումները, որոնք են նիւթական, կազմական (organic), իմացական և ընկերային: Նոյն ձգողական օրէնքն է որ կ'ազդէ ամէն բանի վրայ, աստղերու տիեզերական ներդաշնակութեանէն սկսելով մինչեւ ամենէն փոքրիկ միջատին կեանքը, և ատիկա Արարչին միտումն է: Փուրիէ իր սխաթմը Արարչին միտումներու բացատրութիւնը կը համարի:

Փուրիէի տիեզերագիտութիւնն ալ երեւակայական էր: Կը հաւատար թէ աշխարհ ութսուն հազար տարի միայն պիտի տեսէ, քառասուն հազար տարի յառաջադիմութեան շրջան և յաջորդ

քառասուն հազար տարիներ անկումի շրջան մը պիտի ըլլայ: Երկիրը դեռ իր չափահասութեան հասած չէ՝ միայն եօթը հազար տարի գոյութիւն ունենալուն համար: Աշխարհի ներկայ շրջանն է քաղաքակրթութիւնը, որուն հետեւանքն եղած է մարդկային խանգարուած հաստատութիւններ, որովհետեւ մարդիկ հինգ հազար տարիներ սխալ հասկացած են Արարչին միտումները: Եւ այս սխալ հասկացողութիւնը մարդկային ազատութեան սահմանափակումն է:

Որպէս զի ներկայ ընկերային քառասուն մարդկութիւնը տիեզերական ներդաշնակութեան հասնի, Փուրիէ կը հաւատայ թէ մարդկային կիրքերուն բնական զարգացման կատարեալ ազատութիւն տալու է: Այս նպատակին հասնելու համար պէտք է կատարելապէս բաժնուիլ ներկայ քաղաքակրթութիւնէն: Պէտք է հաստատել նոր ընկերական կարգեր մարդկային բնութեան և ներդաշնակ Արարչին միտումներուն յարմարող: Փուրիէ այս կարգը իրականացնելու համար կը հաստատէ Փալանտ:

Փալանտը իր բնականոն կազմութեամբ պէտք է բաղկանար չորս հարիւր ընտանիքներէ և կամ հազար ութ հարիւր անհատներէ, ինքնագոհ ու ինքնաբաւական, և ընդհանուր միութեամբ թոյլ տար ամէն համակրութեան ու կարողութեան զարգացման: Անհատական ազատութեան շահերը պէտք է համապատասխանող ըլլային ընդհանուրի շահերուն: Փալանտի անդամները կարող էին իրենց համակրութեան սահմանըին գոհացում տալու համար եօթէն ինը անձերէ բաղկացեալ խումբեր կազմել: Ամէն ինչ պիտի ըլլար հասարակաց համար, կեանքը քաղցր ու գեղեցիկ, այնպէս որ ալ եւս տեղի պիտի չլինար մեկուսացման, անձնասիրութեան ու կասկածի, որոնք այնքան զօրաւոր են ներկայ քաղաքակրթութեան մէջ: Ասանկ հաստատութեան մը մէջ կառավարական ճնշում գոյութիւն չէր կրնար ունենալ: Պաշտօնեաներ պիտի ընտրուէին Փալանտի անդամներու ընդհանուր քուէով: Այսպէս ամբողջ աշխարհը պիտի կազմուած ըլլար Փալանտներէ, որոնք իրարու հետ պիտի միանային ընդհանուր դաշնակցութեամբ մը, կեղծոն ունենալով Կ. պոլիս, ուր պիտի նստէր ընդհանուր քուէով ընտրուած պետը: Փալանտի բոլոր կարգադրութիւնները պէտք է որ ձգողական օրէնքին հետեւէին: Սէրը ազատ պիտի ըլլար: Այս ու կրնա ազատ պիտի ըլլային իրարու հետ ապրելու: Կրնային բաժնուիլ ժամանակէ մը վերջ, եթէ իրարու չհամակրէին և կամ կրնային մշտապէս ամուսնանալ:

Յալանժի աշխատութիւնն ալ գիտական մեթոտներու վրայ պիտի հիմնուէր, ամէն մէկ անհատի կարողութեան և հաճութեան յարմար։ Արդիւնքը պիտի բաժնուէր անդամներու վրայ հեհեհալ սակով։ տասներկուքին հինգը գործաւորին, չորսը դրամագլուխին և երեքը տաղանդին։ Յալանժի մէջ անհատական դրամագլուխի դոյութիւնը կ'ընդունուէր, ինչպէս և տաղանդի անհատաւարութիւնը կը զնահատուէր։ Վարձատրութիւն պիտի տրուէր տաղանդի և աշխատութեան համեմատութեամբ, սակայն ներկայ սովորութենէն տարբեր սկզբունքով մը։ Դժուար և հասարակ գործը ամէնէն լաւ պիտի վճարուէր, յետոյ օգտակար գործը, իսկ ամէնէն նուազ՝ հաճելի գործը։ Ամէն պարագայի մէջ գործաւորի վարձատրութիւնը այնքան մեծ պիտի ըլլար, որ ամէնքն ալ պատեհութիւն պիտի ունենային դրամատէր դառնալու։ Ուշագրաւ կէտ մըն ալ այն էր որ կանանց անաւանական անկախութիւնը պիտի ապահովուէր, մինչեւ իսկ հինգ տարեկան մանուկն ալ արտադրութեան մէջ իր բաժինը պիտի ունենար։

Փոքրիկ սիւթեմը համաճարեղ էր, սակայն երազադան, իւթոփիէն։ Իր շատ մը հայեցակէտերը հակասական են այն փորձառութեան որ գիտութիւնը սորվեցունցած է մեզ մարդկային բնութեան և ընկերային բնաշրջման օրէնքի մասին։ Կ'անտեսէր մարդկային այնքան բնորոշ եռականութիւնը (egotism)։ Ամուսնութեան մասին իր ունեցած հայեացքները փոխանակ մեզ տիեզերական ներդաշնակութեան առաջնորդելու՝ կը տանին դէպի ընկերային քառսը։

Սակայն և այնպէս իր գործերը հրահանգիչ են, և իր քննադատութիւնը տիրող վիճակի՝ անոր չուղղութեան, անիշխանութեան և անբարոյականութեան մասին յաճախ համոզիչ և հեռատես է։ Իր դրական առաջարկներն ալ իմաստուն են և մարդկային յառաջադիմութիւնը հեռաւոր ապագային պիտի հասնի այդ հանգրուանին։ Իսկ պետական բնապետութեան, կեդրոնացման, կեղծ հայրենասիրութեան և աղբային նախանձի դէմ փոքրիկ դիրքը ապագայ ընկերային և քաղաքական զարգացումով պիտի ապացուցուի թէ արդար էր։

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԾԱՊԱՌԵԱՆ

Մարդը որ սուրբ կ'ըլլայ, այն է որ հոգիի աղքատութեամբ կ'ընդունի թէ նոյն իսկ երբ իբր արդար մարդ մը ապրի՝ բան մը չունի, և Աստուծոյ կը նայի որ դայ իր մէջ բնակի։

ՆՇԱՆԱՒՈՐ ՔԱՐՈՉԻԶՆԵՐ

ՈՐՈՆՅ ՌԵՆԿԵՐԱԾ ԵՄ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

ՃՈՂԵՖ ՓԱՐԵՐ

Մեծ քարոզիչը թանկագին նուէր մըն է Աստուծոյն ունէ սերունդի համար։ Անիկա հանրային բարերար մըն է, որ արժանի է բոլոր ուղղամիտ մարդերուն համակրանքին և յարգանքին։ Մեծ քարոզիչին ազդեցութիւնը անկարելի է չափել ու չափազանցել։ Մեր՝ սովորական մարդերուն՝ չերազած խորհուրդի և զգացումի ակերուն կը զըպչի ան։ Կը լռեցնէ կիրքերն, կը չափաւորէ տենջանքներն, որոնք եթէ սանձարձակ ներգործն մարդուն վրայ՝ ոչ մէկ մարդկային միտքէ կրնան կառավարուի։ Այսպիսի վեհ պաշտօն մը ունի քարոզիչը, որ գիտէ իր պարտականութիւնը կատարել խղճմտօրէն, ունենալով ի հարկէ խօսելու անհրաժեշտ կարողութիւնը իբրեւ անհրաժեշտ դրամագլուխ։

Ու այդպիսի իրապէս մեծ քարոզիչ մըն էր Տր. Ճոզէֆ Փարքըրը, Լոնտոնի միջնաքաղաքի այդ պերճաւոր քարոզիչը, որ երեսուն տարինեքէ աւելի երկար շրջանի մը ընթացքին անընդհատաբար ու այնքան կորովով շարունակած է իր պաշտօնը, մահով միայն փակուելով իր գործունէութեան շրջանը։

Տր. Փարքըրի պատանեկան ու երիտասարդական կեանքին նկատմամբ շատ վստահելի աղբիւր մը ունինք, իր իսկ ձեռքովը գրուած գիրք մը, որ օտար անունի մը տակ կը պատկերացնէ բուն իսկ հեղինակին կեանքը։ Այդ գիրքին ընթերցումը որոշապէս կը համոզէ ընթերցողը թէ Փարքըր հօրմէն ժառանգած էր բիրտ ուժը և մօրմէն ազնուութիւն և հաւատք հոգեւոր և բարձր բաներու մասին։

Բազմաթիւ նշանաւոր անձերու նման այս մարդն ալ ինքնիրով շինուած է։ Բարձր ուսում մը առած չէր նախապէս։ Բայց խորունկ փափաք մը ունենալով տիրանալ օրուան կարեւոր հրատարակութիւններուն, սկսաւ միանգամայն ուսումնասիրել իր կարգադրածները, ու ասանկով իր խուցը եղաւ իր դպրոցը։ Ու Անգլիական աշխարհը կը վկայէ այսօր թէ ինչքան հռչակաւոր ըլլալու էր այդ անանունը դպրոցը, որ Փարքըրի պէս ուսանող մը արտադրեց։ Ուսումի և զարգացումի իր ծայրայեղ փափաքը ազէկ կը հասկցուի սա պարագայէն որ Լոնտոնի մէկ աննշան եկեղեցիին մէջ թէ՛ կը քարոզէր և թէ՛ կը շարունակէր նոյն ասին հետեւել Լոնտոնի համալսարանին դասերուն ժամանակի մը համար։

Փարքըրի քարոզչութեան փայլուն շրջանը սկըսած է Մանչեսթրէ, ուր մեծ անուն մը հանեց քաղաքին մէկ մեծ սրահին մէջ կատարած իր բանախօսութիւններովը, որոնք միշտ կը դառնային օրուան խնդիրներու շուրջ և կրօնական ունէ դոյն չունէին։ 1869ին Լոնտոնի մէկ եկեղեցիէն կը հրաւիրուի։ Այս խարխուլ ու աննշան եկեղեցի

ցիին Փարքըր հոգի տուաւ կարծես : Երբեմնի դատարկ մատուռը հիմա նեղ կու գար ժողովուրդին : Փարքըր որոշեց հոյակապ եկեղեցի մը կանգնել բուն իսկ Լոնտոնի սիրտին՝ միջնաքաղաքին կեդրոնը : Ու յաջողեցաւ 60,000 ոսկիով կառուցանել այն փառաւոր շէնքը , որ գրեթէ ամէն Լոնտոն այցելողի ծանօթ է Սիթի Թէմբլը անունով : Լոնտոնի միջնաքաղաքի պաշտօնական մարմինը նուիրեց ամպիոնը , որ երեք հարիւր ոսկի արժած է . ու Լոնտոնի Լորտ Քաղաքապետը անձամբ ներկայ եղած է նաւակառիւթին բոլոր իր պաշտօնական հետեւորդներովը , պարագայ մը՝ որ ինքնին բաւական եղական բան մըն է :

Տր. Փարքըր կը քարոզէր այդ հոյակապ եկեղեցիին մէջ առտու իրիկուն . և թերեւս ո՛չ մէկ եկեղեցի կրնար համարել իր ունկնդիրներուն մէջ այնքան ուսումնական և բարձր դասի անհատներ ինչքան Սիթի Թէմբլը : Եկեղեցիին դիմաց ինքնին արդէն կը համոզէ այցելողը թէ Լոնտոնի զանազան թաղերէն , նշանաւոր պանդոկներէն կու գան հոն ունկնդիրները , քանի որ ինչպէս ըսինք արդէն՝ բուն քաղաքին կեդրոնին մէջ ըլլալով , տուներէ աւելի խանութներ կան այդ թաղին մէջ : Ու այս կապակցութեամբ չեմ կրնար չիշխել Փարքըրի հինգշաբթի առտուան ժողովները , որոնք դործի օրուան մէջ աշխարհի ոստանին գործի ջոջ մարդիկը իսկ կը շահագործէին : Այդ ժողովներուն նիւթը նախապէս ծանուցուած կ'ըլլար թերթերու մէջ և եկեղեցիին ճակատը դրուած անագին ծառնուցումով մը : Օրուան ամէնէն հրատապ խնդիրները կ'ընտրէր քարոզիչը իրեն նիւթ , և անոնց վրայ կը խօսէր հմտութեամբ մը և ճարտարութեամբ մը , որ իրեն միայն յատուկ էին : Մեր ազդի դատն ալ , բնական է , չէր կրնար վրիպիլ մեծ քարոզիչին ուշադրութենէն : Քանի՜ քանի՜ անգամներ յուզած է Լոնտոնի միջնաքաղաքը և Անգլիան ու վերջը վերջը աշխարհը իր սոսկալի յարձակումներովը այն թափակիր գլուխներուն դէմ , որոնք ձեռք ձեռքի առած՝ լլկած , չարչարած են անտէր ազգը : Գերման կայսրը մանաւանդ և իր մտերիմը անորակելի անուանարկումի ենթարկուեցան Սիթի Թէմբլի մէջ , երբ հազարներ զոհ կ'երթային Թուրքիայի մէջ անոնց համախորհուրդ դաւակցութեան երեսէն : Ու այդ կարդի զօրաւոր և յուզիչ ուղերձներով Տր. Փարքըր չափով մը և կարծեմ մեծ չափով մը ծառայած է մեր անպաշտպան դատին :

Եթէ ուղուի կարճ խօսքով հասկցնել Փարքըրի էական յատկութիւնը , կրնանք կարծեմ ըսել թէ

ինք կը խօսէր յաւէտ միաբնի , մինչ Սըրըճըն կը դիմէր մարդուն սիրտին : Եւ արդարեւ ամէն անգամ որ լսած եմ Փարքըրը , ան համոզումին ներքեւ մեկնած եմ իր եկեղեցիէն թէ վայելած եղայ գրական , գիտական կամ գեղեցկագիտական գլուխ-գործոց մը : Պարզապէս մտաւորական սիրուն վայելք մըն էր լսել այս մարդը : Հոնտոր էր բառին բուն իմաստովը : Ու տեղ տեղ այնքան ծայրայեղ ձեւերու կը դիմէր որ գէթ մեզի Արեւելք-ցիներու համար ծիծաղելի կը դառնար : Մեզի համար՝ կ'ըսեմ , որովհետեւ զարմանքով կը գիտէի որ ժողովուրդը կը գնահատէր այդ ձեւերը , այդ արտաոտոցութիւնները : Եւ իրաւ ալ մարդ երթալով կը վարժուի ամէն բանի :

Պատիկ մանրագէտ մը այս առիթով . Ռոպէրդ Գոլէճի ընթացաւարտակիցներէն մէկը Լոնտոն եկած էր՝ ինծի պէս ուսանելու : Առաջին կիրակին ինծի եկաւ , խնդրելով որ միասին երթանք լսելու օրուան ամէնէն նշանաւոր քարոզիչներէն մէկը , Իսկոյն որոշում տուինք Փարքըրի մասին , ու գացինք Սիթի Թէմբլը : Բարեկամս առաջին անգամն էր որ կ'այցելէր Բողոքական եկեղեցի մը , և ուստի չէր կրնար հասկնալ թէ ի՞նչ կը նշանակէ եկեղեցիին դուռին առջեւ խոնուած հազարն բազմութիւնը , Բարիզի մէջ տեսած էր թէ թատրոններու առջեւ մարդիկ կը սպասեն իրենց կարդին . բայց երեւակայել թէ մարդ կարգի՝ սպասելու է եկեղեցիէն ներս մանկու համար : Ու կէս ժամու մօտիկ սպասեցինք , մինչեւ որ կարող եղանք վերջապէս երկու տիտանեան ոստիկաններու մէջառնէն անցնիլ , ու ներսի հիւրամեծարներէն առաջնորդուիլ մեր տեղերը՝ վերնատունին մէկ ծայրը : Ճիշտ որոշուած ժամուն բեմին վրայ երևցաւ Փարքըր , սև վերարկուն կոնակը , դէմքը ամբողջովին ամբուած : Ո՛չ իր կարգալիք տեղը կը ծանուցանէ , ո՛չ ալ երգուելիք երգին թիւն ու անունը կու տայ : Ու կը զարմանանք թէ ժողովուրդը ուրկէ՛ կը հասկնայ իր ի՞նչ ընելիքը , երբ դիպուածով աչքերնիս կ'իջնայ մեր նստարանին առջեւի փոքրիկ գրքակալին վրայ գրուած տպագիր թուղթի մը վրայ : Հանելուկը լուծուած էր . օրակարգը մէկիկ մէկիկ իր նիւթերովը նշանակուած է հոն : Ուստի անձայն անշուշտ ամէն բան կը շարժի մեքենայի պէս կանոնաւորութեամբ : Կը սկսի քարոզը , որուն անհամբեր կը սպասէր ընկերս : Մէյմը ձայնը կը բարձրացնէ ա՛յնքան որ կարծես հազարն սրահին ձեղունը վա՛ր պիտի գայ . մէյ մըն սլ այն աստիճան փափալով կը խօսի , որ ասեղին ձայնն անսամ կարելի է լսել Ու իր տաք-

ցած միջոցին ալ արտակարգ են իր ձեւերը: Մանաւանդ երբ երկու թեւերը կը բանայ, կարծես չղջիկ մըն է որ կը թեւածէ. ճիշտ այդ տպաւորութիւնը կը ստանաս վերարկուին լայն թեւերուն ծիփանքէն: Ու բարեկամս որ մինչեւ հոտ յաջողած էր զսպել ինքզինքը՝ ա՛յ պոթեկաց, այն աստիճան որ շատեր մեր կողմ դարձուցին աչքերնին: Ամուր մը կոխեցի ոտքին վրայ, և թերեւս ասկէ զգացած ջանն էր որ կտրեց իր խնդուքը: Բայց Լոնտոնի մէջ շատ ներողամիտ են մարդիկը: Ասանկ պարագաներու տակ, չեն սրանեղիւր բնաւ, «Օտարականներ են» կ'ըսեն ու կ'անցնին, թէեւ ասիկա յաճախ հոմանիշ ըլլայ «Վայրենի են»-ի:

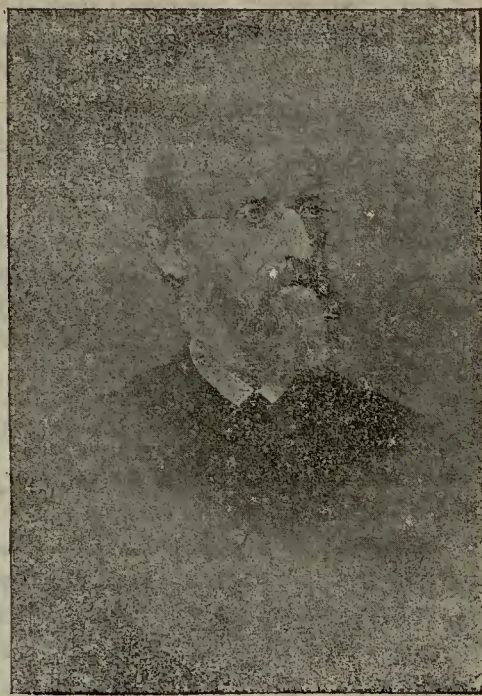
Տր. Փարքըրը զարմանալի երեւակայութեամբ օժտուած անձ մըն էր: Իր առջեւը նստող ժողովուրդը կրնար ուզած տեղը առաջնորդել իր այդ հզօր կարողութեանը, և պերճաբան խօսքերուն միջոցով Ունկնդիրը պարզապէս կը հմայուի, կը թռլի իրմէ. ուզածը կ'ընէ անոնց, ի՞նք կ'ըլլայ կարծես զանոնք կառավարող ընդհանուր միտքը: Շատեր կը նկատեն զինքը առաջնակարգ հոգեւոր մը, թէեւ ոմանք երբեք չէին հաւնել իր քիչ մը գերասանական ձեւերուն:

Փարքըրը ճարտար բեմբասաց մը չէր միայն Դրականութեան մէջ ալ ունի իր արժանաւոր տեղը, և ո՛չ թէ լոկ սրբազան կամ կրօնական գրականութեան մէջ, «Ժողովուրդին Սբ. Գիրքը» անուն իր բաղմահատոր և յոգնաշնան աշխատութիւնը իր զուգահեռ-գործոցն է անսարակոյս: Մարդ կը զարմանայ թէ մէկ հոգի մը ի՞նչպէս կարող կ'ըլլայ գլուխ հանել այդպիսի հսկայ աշխատութիւն մը: Բայց հեղինակն ալ արդարեւ սովորական մարդ մը չէր: Իբրեւ զրական-կրօնական երկասիրութիւն կարելի չէ մօռնալ «Է+» Ծէսար (Ահա Աստուածը), որ լեցուն է իմաստասիրական հմտալից էջերով: Միայն թէ ասիկա կարգացողին կը յանձնարարեմ որ կարդայ նաեւ «Է+» Զօժն, քանզի երկուորեակներու պէս են անոնք, և չափով մը զիրար լրացնող:

Վիպական ճիւղն ալ մշակած է Փարքըրը, և իր կարգ մը վէպերն թէ՛ Անգլիայի և թէ՛ Ամերիկայի պարբերականներուն մէջ հրատարակուած են, ու տուած են իրեն վիպագիրի համբաւը: Կարգացած ըլլալով «Ռապըլը Էլզմիր»-ը՝ կը դառնի զինքը իբրեւ կարող վիպագիր:

Ահա այսպիսի բաղմակողմանի ձիրքերով օժտուած անձ մըն էր Տր. Փարքըրը: Իր սկզբունքներովը արամազծապէս հակառակ Սքըրճընի: Տարբեր բոյրեր ունեցող երկու ծաղիկներ միեւնոյն պարտէզին մէջ, ու երկուքն ալ պարծանք միեւնոյն ստեն: Բրիտանական ազգին:

ՅՈՎ. Տ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ՏՐ. ՀԱՄԼԻՆ

Կիւրոս Համլին՝ քարոզիչ, վարժապետ, միսիոնար, երկրագործ, ոսկերիչ, ճարտարագէտ, հնարիչ, մեքենադէտ, ջաղացպան, հացագործ, բժիշկ, հեղինակ, լուսացարար, քաղաքագէտ, ելեւմտագէտ, «ամէն բան», ամէն արհեստի տէր, ժիւ դարու նշանաւոր մարդոցմէ մին էր: Ամբողջ Ամերիկայի գրականութեան մէջ՝ իւր ինքնակենսագրական գրքէն աւելի դիւթիչ դիրք մը չկայ: Իւր մեծ հայրը Եղիազար Համլին 17 զաւակաց տէր յեղափոխական հայրենասէր մը և նշանաւոր պատմաբան մըն էր, այնչափ սիրահար Հռովմայեցւոց պատմութեան և գիւցադուհներուն որ իր մեծ որդին կոչեց Սկիպիոն Աֆրիքանոս, երկրորդը՝ Ամերիգոս, երրորդը՝ Ասիաթիքոս և չորրորդը՝ Ներոպոս—երկրագունտի 4 յամաքներու անուններն, Ափրիկէ, Ամերիկա, Ասիա, Ներոպոս: Յետոյ երկուորեակներ ունեցաւ, դրո՞ կոչեց Աննիբալ և Կիւրոս: Աննիբալ՝ Կիւրոս Համլինի հայրն էր, և Կիւրոս ալ Աննիբալ Համլինի որ Լինքընի ժամանակ փոխ նախագահ էր Միաց. Նահանգաց, Ըսել է այս երկուորեակներն իրենց ժողաներն իրենց եղբօր անունով կոչեցին: Կիւրոս Համլին ծնած է 1811 Յունի. Յին Մէյն նահանգին Ուոթըրֆորտի փոքր ագարակին մէջ, զոր իւր հայրն կառավարութենէն ստացած էր իւր յեղափոխական պատերազմին ժամանակ մատուցած ծառայութեանց փոխարէն: Իւր կեանքն սկիւն կաշկանդուած կերպով մը Դրացի պառաւ կիներն զինքը «Տկար

Մանուկ» կը կոչէին» «Իւր գլուխն շատ մեծ է, բայց անկէ տղայ մի սպասեմ» կ'ըսէին հօրը: Այդ տկար տղան ոչ միայն մեծցաւ չափահաս մարդ մը եղաւ, այլ մինչեւ 90 տարի ապրեցաւ: Դեռ վեցամսեայ էր, հայրը մեռաւ, չորս որս գաւազներ ձգելով, երկու մանչ, երկու աղջիկ: Որբեւայրի մայրը շատ խմածութեամբ 4 գաւազներն պահեց: Այս վիճակի անձուկ կացութեանց մէջ գաւազներն շատ չարքաշ և անտեսագէտ բնութեամբ և ինքնօգնութեան անդին յատկութիւնով օժտուեցան: Այդ փոքր անակը գործունէութեան տուն մըն էր, ուր ամէն տղայ իր աշխատութեան բաժինը ունէր: Կիւրոս Համլին փոքր հասակին մէջ իւր մեքենական հանձարն ցուցուց, երբ դեռ 13 տարեկան էր և եղբայրը 2, իր հօր թողուցած բոլոր գործիքներն սպառած էին: Որովհետեւ զբաւ չունէին անոնց տեղ նորեր գնելու, աղաքը որոշեցին բոլոր պէտքերն իրենց ձեռք հողալ: Բոլոր զբաղներն խնդացին այս ձեռնարկին: սակայն անոնք յաջողեցան ինչ բանի որ ձեռնարկեցին: Առաջին գործերն ինչ էր եղներուն լուծ մը շինել: շատ դժուար գործ մը, սակայն շատ աշխատանք և խորհուրդ վատնելով յաջողեցան լաւ հատ մը շինել: Եկարեցին նաև գեղեցիկ պայծառ կարմիր նկար մը: իրենց պատանեկութեան մեծագոյն գործը, որ շատ հաճոյք տուաւ իրենց և որուն համար Տր. Համլին կ'ըսէ. «Ամբողջ կենացս մէջ ամենաշքեղ գործն էր զոր երբեք տեսած եմ. շատ անգամ զմայլած եմ անոր առջեւ ձեռքերս գրգռելիս մէջ դրած կենալով»: Թէպէտ դառն աղքատութեան մէջ, բայց իրենց մայրը չլացաւ պէտք եղած կրթութիւնն տալ գաւազկացը: Տր. Համլին իւր կենսագրութեան մէջ կ'ըսէ, «Մեր ընտանիքն ընթերցասէր ընտանիք մըն էր, բարձրաձայն կը կարդացուէր, մինչ ուրիշներ տարբեր գործով զբաղած էին. այս երեկոյթներու յիշատակն շատ քաղցր կու գայ ինձ. եղբորս և ինծի համար այս ընտանեկան կրթութիւնն դպրոցէ աւելի արժէքաւոր էր:

Սկովտական 1—2 նորավէպեր կը կարդայինք, գլխաւորապէս պատմական և կենսագրական զբոսածրներ: պատկերէ առաջ Սր. Գիրք կը կարդայինք, Սր. Օրոտան և ատօրեայ ընթերցման համար յատուկ հատուածներ Սր. Գրքէն: Սր. Օրն ամէն զբաղումէ կը դադրէինք, չաքաթ երեկոններ Սր. օրոտան կը նախապատրաստուէինք, պատկերէ առաջ միայն կը կարդայինք: Մեր եկեղեցին թէպէտ 2 փամ հեռու էր, սակայն միայն խիստ աննպաստ եղանակ մը կրնար մեզ արգելել երթալէ: Սպառազինութիւն և անոր յաջորդող զէպքեր, նաեւ Մէլլերի Հեթուր շատ կը կարդայինք, անոր վրայ մեծ հաւատք ունէինք: Տր. Համլին 9—10 տա-

րիքին այնպիսի փորձառութեանէ մը անցաւ որ իւր ամբողջ ապագայ կենաց վրայ ներգործեց: Իրենց եկեղեցին Հնդիկ մը կրթելու բարեսիրական գանձանակ մը ունէր: Այս գանձանակը Մր. Փարարի տան մէջ շարժումն օրերուն աղայոց տուած բէննինքով կը լեցուէր: Տարուան ամէնէն նուիրական մէկ օրը Կիւրոս ճամբայ ելաւ մինակ եկեղեցի երթալու, զի եղբայրն հիւանդ էր: Մայրը 7 սէնթ տուաւ իրեն ըսելով, «Կիւրոս, թերեւս 1—2 սէնթ Մր. Փարարի գանձանակը ձգես, մնացածը քեզի նախաճաշ ըրէ: Կիւրոս ճամբան սկսեց մտահոգութեան մատնուիլ թէ արդեօք քանի՞ բէննի պէտք է ձգեմ գանձանակը: Շատ կը ցաւէր որ մայրը 1—2 ըսած էր: Խորհեցաւ թէ ինչպէս ՞ բէննին իրեն պահէ և միայն 2 ձգէ գանձանակը, կրնայ ՞ ձգել գանձանակը և միայն 2 ճաշի պահել: Բայց երբ հասաւ եկեղեցին, մէկէն միտքը փոխուեցաւ և ամբողջ 7 բէննին գանձանակը ձգեց: Կէսօրին ստատիկ անօթեցած տուն դարձաւ: մօրը յայտնեց իր անօթութիւնը: մայրը զարմանօք հարցուց թէ ինչ ըրիր բէննինքդ: Երբ տեղեկացաւ ըրածին, սաստիկ յուզուեցաւ: Տարիներ վերջ միսիոնարական փողովի մը կը պատմէր թէ այդ բարեսիրական գանձէն 6 միսիոնար հոգացուեցան, որք մեծ ծառայութիւն ըրին մարդկութեան: «Վստահ եմ իմ ըրած փոքր ծառայութեանս, թէպէտ այն ատեն չէի գիտեր»: Երբ 16 տարեկան եղաւ, իր կենաց գործը որոշել սկսեցին: ինք կ'ուզէր երկրագործ ըլլալ, բայց բժիշկներ արգիլեցին իր ական կազմութեան համար, ըսելով կրթութիւն տուէ՛ք: Վերջապէս որոշեց ոսկերիչ ըլլալ եւ գոհարավաճառ, փորձախօսի մէջ իւր աներձագի խանութը աշխատելով: 16րդ տարեդարձին հետեւեալ օրն 1827 Յունի 6ին ճամբայ ելաւ կանուկ զէպի փորձախօս: Բաժանումն շատ օխուր եղաւ, զի կը բաժնուէր ոչ միայն մօրմէն և եղբօրմէն, այլ երկրագործական արհեստի առարկաներէն զորս շատ կը սիրէր: «Համբուրնցի» կ'ըսէ, «եղներս և կովերս, շատ տարիներ վերջ հազիւ կրցի կարօտութիւնս մոռնալ»: Փորձախօսի մէջ ամէն պատեհութիւն գործածեց իւր զարգացման համար: Տր. Էտուրքոս Փէյնսի աղբու քարոզէն նուիրուեցաւ Քրիստոսի, և Աստուծոյ փողովորեան թուոյն միացաւ: Զմեռուայ երկար գիշերներ երեկոյեան դպրոց կը յաճախէր՝ մինչեւ իսկ իւր ընթերցն մոռնալով յաճախ իրիկուն մը երբ կ'արտօրար դպրոց երթալ, սա նշանաբանը միտքը եկաւ: «Իր գործին մէջ ժիր մարդ մը կը տեսնեմ, անիկա թագաւորն էրուն առջեւ պիտի կայնի, ոչ թէ աննշան»: Ինք իրեն խորհեցաւ թէ այս խօսքը ինքնին ճշմարիտ չէ, զի ես ժիր աշխատող մը եմ, բայց երբեք չեմ

յուսար Թաղաւորի տոջեւ կայնիւ 19 տարի վերջ երբ Պոլիս՝ Սուլթան Մէճիտի քով կեցած էր՝ յանկարծ այս խօսքը միտքը եկաւ իբր զարմանալի զուգադիպութիւն մը։ Իր արհեստին մէջ այնչափ վարպետ էր որ յաջողութեան տարակոյս չկար, սակայն Աստուած զինքը տարբեր գործի մը կանչած էր որ քիչ վերջ պիտի յայտնէր։ Դպրոցի ընթացքը աւարտելու մօտ էր, 2 մրցանակ առաջարկուած էին «Սուտ երգման» վրայ լաւագոյն գրողին։ Ինք այս մասին կարողութիւն չէր յուսար, բայց իր քոյրը ստիպեց զինք որ մրցման մտնէ, վերջապէս ընդունեց առաջարկն։ զարմանօք յաջողեցաւ առաջին մրցմանակն առնելու։ Այս եղաւ իւր կենաց դարձակէտը։ Քիչ վերջ Իսաակ Սմիթ Սարկաւազը առաջարկեց իրեն հոգեւոր պաշտօնէութեան մտնել, քանի որ այս մրցման մէջ յաջողած էր։ Այս առաջարկը զինքը խորհուրդի պայքարի մը մասնեց, աշխարհային յաջողութիւնն անկասկած էր, բայց վերջապէս փոխեց միտքն «Կենացս բոլոր փլաններն երկրաւորէն երկնաւորին դարձուցիւ» կ'ըսէ։

Երկու տարի Կամիս խանութի աշխատութիւնն ի զո՛ւր վատնուեցաւ արդեօք։ Քիչ վերջը պիտի տեսնենք, Պրայմըն վարժարանին մէջ իւր ուսման ընթացքն շատ յաջող գնաց, նոյնպէս Պօտին գոլէճի և Պէնկօ Աստուածաբանական ճեմարանին մէջ։ Պօտինի մէջ եղած միջոցին իր ապագայ կենաց համար կարեւորութիւն ունեցող գործի մը ձեռնարկեց, այն ատեն Մէյն Նահանգին մէջ չորեք մեքենայ չկար, աշակերտաց շատ քիչերն տեսած էին, երբ Փրոֆ. Սմիթ ճառարխօսեց մեքենային վրայ, քիչեր կրնային հասկնալ։ Համլին այն ատեն ըսաւ Փրոֆէսորին թէ ես մէկ հատ կրնամ յինել, Փրոֆէսորը ըսաւ, «Այո, դուն ամէն բան կրնաս, Համլին, ուրեմն փորձէ հատ մը»։ Այսպէս քաջալերելով իւր գործին գնաց։ 3 ամիս յետոյ շատ աշխատութեամբ յաջողեցաւ լաւագոյն օրինակ մը չինել։ Գոլէճը 175 թալերով վարձատրեց մեքենան չինողը, և դրաւ գոլէճի փիլիսոփայական գործիքներուն մէջ։ Պօտինի մէջ եղած միջոցին էր որ Համլին օտար դաշտերու մէջ աշխատելու կոչումը ունեցաւ։ Իւր կենսագրութեան մէջ կ'ըսէ. «Կարծեմ միշտ երկիւղած զգացումներ ունէի, խորհելով թէ՛ հիթ աւետարանի պաշտօնեայ մը պիտի ըլլամ, պէտք է հեթանոսաց միաբնակարար ըլլամ։ Աստուծոյ լինչ պատճառ պիտի սայլ չըլլալուս։ Երբ Վայդներ քարտուղարը կը խօսէր հեթանոսաց կարօտութեան վրայ, և կը չեչուէր Աստուծոյ խօսքին հնազանդ աշակերտաց այս մասին ունեցած պարտականութիւնը, ես տեսայ այդ պահանջին իրաւացի ըլլալը և ըսի մտքիս մէջ, 'Տէր, ահա հոս եմ, զիս խրկէ'։ Տուն երթալով մօրս ըսի. 'հա սկսեց լալ զոր երբեք տեսած չէի. իւր տխրութիւնը չուտ անցաւ, և ինձ

ըսաւ, Կիւրոս, միշտ կ'ախնկալէի այսպէս, և առարկութիւն չունիմ. անշուշտ ուրախ պիտի ըլլայի, եթէ փոքր տղաս քովս մնար, եղբորմէս և քոյմէս ալ առարկութիւն չեղաւ, թէպէտ շատ արտասուեցին Նախ՝ Ափրիկէ ընտրեցի աշխատութեանս դաշտը, Կարդացի Մնկօ Փարքի և Ափրիկէի ուրիշ խուզարկուներու գրուածքներն։ Ափրիկէի խորերը երթալու փափաքը զօրացաւ մէջս։ Ուստի կենացս որոշումը ետ առի, ուխտեցի ըսաւ դրամ չդիզել, միայն տարեկան ծախքս հոգալ և ոչ աւելի։ Որոշեցի բոլոր ուսմանելու տնէնանքս զոհել և զինքս նուիրել ներկայ կոչմանս։ Պահեցի այս ուխտը, եթէ նորէն պէտք ըլլար կենացս գործն ընտրել, երբեք պիտի չփոխէի։ Փառք Աստուծոյ, որ առաջնորդեց ինձ, Որոշեցի նմանապէս չամուսնանալ և չսիրահարիլ մինչեւ Ափրիկէի աշխատութիւնս չիւրացնէի։ Բայց այս որոշումս միւսներուն պէս հաստատ չմնաց, զի 1837 Փետրուարին մէջ դպրոցի ընթացքս լրացնելու մօտ, Ամերիկեան Պորտէն հրաւէր ընդունեցի Կ. պոլիս երթալու, որուն կլիման անզուգական էր, քաղաքակրթութեան սահմանին վրայ, ուր բօխչներ ալ կային։ Եթէ Հենրիէթթա Ճաքսըն (պագայ կինս) թողարտի ընդունակ է, Պոլիս աւելի առողջ պիտի ըլլար քան հոս։ Հիմա պիտի հասկնամ թէ նա ալ պիտի ընկերանայ ինձ հետ»։ 1838 Դեկ. 3ին Հենրիէթթա Ճաքսըն հաւանելով Համլինի առաջարկին, ամուսնացան և միասին ճամբայ եկան Պոսթոնէ։ 45 օր վերջ 1839ին Յունիս. 12ին Ասիական եղբորը՝ Ջորճընի հասան և քիչ վերջ Կ. պոլիս, ուր 35 տարիներ Տր. Համլին Թուրքիոյ մէջ գործեց։ Իր գլխաւոր նպատակն եղաւ Հայ տղայոց դպրոց մը հիմնել, բայց քրիթիքական պարագայ մը ըլլալով նախ՝ չյաջողեցաւ Յոյներ, Թուրքեր և Հայեր միացած միաբնակարարութիւնը երկրէն վանել կ'ուզէին։ սակայն պարագաները փոխուեցան յետոյ, և 1840 Նոյ. 4ին Պէպէքի մէջ, Վուսիորի մէկ գիւղին, Պոլիսէն 5 մղոն հեռու, տուն մը վարձուելով Պէպէքի ճեմարանն բացուեցաւ։ Նախ՝ դժուարին գործ մը եղաւ «Շատ բաներու ինքզինք» դասագիրքը ըրի աշակերտաց» կ'ըսէ, և «սիրտի մէջ գործարան մը չինեցի, Հոն ունեցած փիլիսոփայական գործիքներովս կաշիէ անիւ մը չինեցի և անոր վրայ ուրիշ գործիքներ աւելցուցի, որեւէ բան օտար չէր ինձ, ամէն բան ես կը հնարէի։ Շատ սաստիկ հակառակութեան մը հանդիպեցանք այդ ատեն։ Հայոց Պատրիարքն որոշած էր կործանել դպրոցս, զի դպրիք ալ հակառակելով շատ անգամ կը քարկոծէին մեր չէնքն»։ Այս միջոցին Տր. Համլին այնչափ մեղմ և խոհեմ ընթացք մը յոյց տուաւ որ շատ խիստ թշնամիներ սերտ բարեկամ եղան, որեւէ միջոց որով կրնար թշնամին սիրաշահիլ չինայեց։ Իւր խղովակածեւ գլխարկն և անմօ-

բուս դէմքն թրքաց տհաճելի երեւնալով, մօրուք թողուց, Դպրոցն երբ սկսաւ աշակերտներով լեցուիլ, հանդերձի պէտքութիւնն զգացուեցաւ, յաւական դժուար դործ մը. մեծաւ մասամբ աղքատ էին աղաքը, ոմանք հարուստներու զաւակներ, բայց ծնողքներէ մերժուած իրենց Բողոքական զըպրոց գալուն համար:

Կերակուրի և ուսանելու ծախքն աղքատաց համար ձրի էր: Միայն իրենց հանդերձներն պիտի իրենք հոգային, որուն համար աշակերտաց շատեր խեղճ հագուած էին. երբեմն դրամի օգնութիւն կու գար, բայց անբաւական էր պէտքերուն: Տր. Համլին խորհեցաւ զբաղում գտնել աղքատաց: Ոնդդիացի բարեսիրաց օգնութեամբ, դպրոցի գետնա-յարկը գործարան մը հաստատեց: Զմեռը մօտ ըլլալով նախ երկաթ թերթերէ վառարաններ շինել սկսեցին որ շատ յաջողեցաւ. այսպէսով աղքատներ կրցին շահիլ և պատռտած հանդերձներն արողուեցան, և ամէնքն ալ բարեկեցիկ վիճակ մը ունեցան, որով դիւրութեամբ իրենց ուսման կը հետևէին: Լման համոզուեցայ, կ'ըսէ Տր. Համլին, թէ ամէն օր 1-2 փամ և շաբաթ օր կէսօրէ վերջ պարապոյ միջոց մը շատ հանգստաւէտ և շահեւոր միջոց մը կ'ըլլայ աշակերտաց, մինչ իսկ նկարագրի մասին օգտակար: Ամէն դպրոցի համար հարկաւոր է այսպիսի կարգադրութիւն մը. շատեր խորհեցան թէ այս կերպով միսիոնարական գործը մարմնաւորի պիտի դառնայ, սակայն երբ հետզհետէ դպրոցէն կարող աշակերտներ, երէցներ և օգտակար անձինք ելլել սկսեցին, շատերու գաղափարն շրտուեցաւ: Այս ատեն ուրիշ սրտնեղիչ վիճակ մը երեցաւ, այն էր հոգալ իրենց ազգէն հալածուած և պոքրթի ենթարկուած խեղճ Աւետարանականներ որք աղքատ և անզբաղ կը մնային: Ասոնց համար ալ խորհեցանք նորահնար ջաղացներ և հաց եփելու գործարաններ հաստատել, խիստ չահաւոր գործ մը մէկ միլիոնէն աւելի քնա-կիչ ունեցող քաղաքի մը համար, ուր արդէն անխմոր հացէն և հասարակ կարգի ջաղացներէն զատ ուրիշներ չկային: Գործակից միսիոնարներէն ոմանք սկսեցին նախատել զՀամլին, մինչ իսկ «Քաշուէ գործէն» ըսելով, «գոռն ինչ կրնաս ջաղացներ և հացի գործարան շինել: Այս կերպով քու համբաւը կը կորսնցունես»: Սակայն Համլին պատասխանեց, «Աւելի կ'ընտրեմ զբաղիլ անկատար գործերով քան պարապ նստիլ»: Բնաւ չյուսահատեցաւ, իր պատանեկութեան մէջ եղներու լուծը և շոգեմէքե-նան հնարող պատանին այսպիսի օրուան մը համար օգտակարութեան կանչուած էր: Վերջապէս Անդրիացի Պոլսեանակ սեզանաւոր մը, որ շատ հաւատարմէն Համլինի ձեռնարկին վրայ, քաջալերեց յաջողցնել զայն: Շուտ մը գործարաններ շինուեցան:

պզտիկ շոգեմէքենայ մը Սկովտիայէ բերել տալով, սկսեցին հաց պատրաստել: Առաջին հացն քիչ մը թթու և անհամ երեցաւ, սակայն յետոյ այնչափ համով շինեց որ Բողոքականաց հաց անուանով շատ ապսպրանքներ կ'ըլլային: Գործն այնչափ յաջող գնաց որ Տր. Համլին տարեգլխուն դրամագլուխին կէսը վճարեց: Կը յուսար շատ չանցած՝ ամբողջ գործն Հայոց յանձնել, սակայն դժբաղդաբար այն ատեն Խրիմու պատերազմը ծագեցաւ, Թրքական հողին վրայ շատ մը հիւանդանոցներ և բանակներ կազմուեցան: Օր մը Տր. Մայփլլթըն, Լորտ Բէկլընի մեծ բժիշկն, ուղեց Տր. Համլինի պատրաստած հացը տեսնել: Տր. Համլին Իւսկիւտար կանչուեցաւ Անգլ. հիւանդանոցը, Տր. Համլին կ'ըսէ, «Սօսակցութիւնը յաւէտ կատակի ձև ունէր, զի զիս իբր հացագործ կանչած էր՝ ոչ թէ իբր միսիոնար: Վերջապէս որոշուեցաւ հիւանդանոցը իմ հացովս կերակրել, այնպիսի գոհացուցիչ պայմանով մը, որով ամբողջ բանակին հացն ստանձնեցինք: Խնքրմանի պատե-րազմը (1854 Նոյեմբեր) լուացարարի նոր գործ մը բացաւ: Պատերազմէն վերջ տեսնուեցաւ որ Գուլէի հիւանդանոցին մարդիկը պատուապարտելու հանդերձ չունէին, ցուրտէն կը դողային: Թէպէտ շուտ մարանին մէջ շատ հանդերձ կար, բայց այնչափ աղտոտ որ կը մերժէին հազնիլ: Տր. Համլին տեսնելով թէ պիտի այրեն գանոնք, յանձն առաւ լուալ տուն մը վարձեց մեծ պարտէզով և հաւնոցով, կանչեց Հայ և Յոյն գործաւոր կիներ աշխատելու: Երբ կիներն հանդերձներու ծրարն քակեցին, այնչափ ապակահած հոտ մը բուրեց որ ամէնքն ալ զգուանօք ձգեցին փախան, գոզուած բազմութիւն մը հաւաքուեցաւ չէքին չուրջ: Տր. Համլին բնաւ չտարսեցաւ, հանդարտեցուց խուժանը և ծովեզերքը գարեջուրի հին սակառ մը գտնելով յարմարեց և կիները կանչեց աշխատելու: Այս կերպով հիւանդներ մաքուր հանդերձներ ունեցան, և կիներն ալ ամսական 30-45 թալէրով վարձատրեց, վարձք մը որ իրենց կենսոց մէջ տեսած չէին: Պատերազմի աղէտին վրայ քուէրայի սոսկումն ալ աւելցաւ: Տր. Համլին իբր միսիոնար նոյն տուն իբր բժիշկ և հիւանդապահ տունէ տուն կը շրջէր հիւանդաց խնամք տանելու: Այս կերպով Թուրքիա եկող բոլոր միսիոնարներէն աւելի սիրելի եղաւ Ժողովրդեան: 1856ին պատերազմէն վերջ Տր. Համլին այս բոլոր գործերն Հայոց յանձնեց որք կարող էին գործել: Երբ գործերու հաշիւն առաւ, 25,000 թալէրի շահ մը երեցաւ, որուն իւրաքանչիւր բէնիին յատկացուեցաւ Թուրքիոյ մէջ Հայոց աղօթատեղիներ շինելու: Լուացարարն շահի յատկացուց Պրուսայի երկրաշարժէն կործանած եկեղեցին շինելու, որուն համար 3,000 թալէր ծախսուեցաւ: Տր. Համլին մինչև այս կէտ արժանի էր մեծ մարդ

կոչուելու, բայց դեռ չվերջացաւ իւր դործն: 1856ին, պատերազմին վերջանալէն քիչ առաջ, Մր. Քրիսթոֆոր Բոպըրթ, Նիւ Եորքի Քրիստոնեայ վաճառական մը Պոլիս այցելեց: Տեսաւ նաւակ մը անուշահոտ թարմ հացով բեռնաւորուած, հարցուց թէ ո՛վ չինած է: Այս հանդիպումին արդիւնքը եղաւ Բոպըրթ Գոլէճը, որուն համար Տր. Համլին իր կենաց 17 տարիներն նուիրեց և Քրիսթոֆոր Բոպըրթ ալ 200,000 թալէր: 1860 Մայիս 1ին Տր. Համլին միսիոնարական դործէն քաշուելով գոլէճով զբաղեցաւ: Հազարաւոր դժուարութիւնք կ'եղէին, բայց մի առ մի կը յաղթէր անվատ միսիոնարն: 1861ին Վոսփորի բարձունքը գեղեցիկ դիրք մը գնուեցաւ և ամիսներ վերջ արտօնուեցաւ նոր գոլէճի մը շինութիւնը: Հազիւ գործը սկսուած էր, Բ. Դոնէն պաշտօնեայ մը ըսաւ. «Քիչ մը սպասեցէք»: «Ո՞րչափ» հարցուց Տր. Համլին. «Միայն քանի մը օր»: պատասխանեց պաշտօնեան: Այս քանի մը օրը 7 տարի տևեց: 1863ին Գոլէճը առժամապէս Պէպէք փոխադրուեցաւ, մինչև 1871ին արտօնուեցաւ նոր շէնքին շինութիւնը: 1877ին երբ Ամերիկա էր Տր. Համլին, յանկարծ իր կապակցութիւնը գոլէճի հետ կտրուեցաւ, որուն պատճառը ոչ ոք հասկցաւ: Մր. Բոպըրթ, գոլէճի բարերարը, լուր մը տուաւ Տր. Համլինի թէ աղէկ է որ այլևս Թուրքիա չվերադառնայ: Ինք բնաւ պատճառը չհարցուց, Տր. Համլին համակերպեցաւ, և հաւատարիմ իր ուխտին, մէկ լուծայ իսկ աւելցուցած չէր իր ամսականէն: Շատ կարօտ վիճակի հասաւ, ապագան բոլորովին մութ: Արտասուօք կ'աղօթէինք, կ'ըսէ. «Քիչ վերջ Պէնկը Աստուածաբանական դպրոցի փրօթէսորութեան հրաւէրն առաւ, ուսկէ իր ընթացքը աւարտած էր 40 տարի առաջ, երեք տարի վերջ Միսիոնարի գոլէճի նախագահութեան հրաւիրուեցաւ, որուն նախագահեց մինչև 1885 լաւ ընդունելութիւն գտնելով, երբ վերջապէս իր տկարութեան պատճառաւ հրաժարեցաւ: Վերջին տարիներն Լէքսինկթընի (Մասաչ.) փոքր տան մէջ անցուց, զոր գնած էր քանի մը բարեկամաց օգնութեամբ, ուր նորէն իր սիրած գործին կը ծառայէր: 1900 Օգոս. 8ին մահը վրայ հասաւ Մէյն Փորթլանտի մէջ, ուր գացած էր ունկնդրելու աղգային տօնախմբութեան առթիւ: Լէքսինկթընի մէջ կրօնի թէ արձանով նշանակուած է իր չիրիմն, որուն ճակատը դրուած է «Հայ բարեկամներէ նուիրուած» իր երկարատև և օգտաշատ ծառայութեան համար:»

Բ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՍՐԴԻ ՎԻՃԱԿԸ

Հին աշխարհի ատեն շատ կերպերով վնասուեցան մեր Հայ Աւետ. եկեղեցիները գլխաւորապէս եկեղեցական կանոնադրութեան չգոյութեան

համար: Եղած հին կանոնները անբաւական կը նշկատուին. նոր մը չունինք. ուրեմն ինչով պաշտօնեայք շարժին ու կառավարեն եկեղեցիները և վարչական գործերու մէջ կատարեն իրենց դերը: Պաշտօնեաներէն ոմանք իսպառ հրաժարած վարչական գործերու իրենց բաժիններէն, ժողովներէ քաշուած, միայն կը քարոզեն և ժողովրդեան հոգեւոր զարգացմանը կը սատարեն: Ոմանք քանի մը աղաներ իրենց կանոնադրը ըրած՝ անոնց քաղաքականութեամբ կը շարժին, իսկ ոմանք կանոնադրութիւնը ուղեցոյց բռնած՝ իրենց պարտականութիւնները կը կատարեն, չիտակ կ'ըլլայ ըսել՝ կը պայքարին շատ մը դժուարութեանց ճակատելով: Անտանելի՛ եկեղեցական վիճակ՝ բոլոր ժողովները միասին: Թող ժողովուրդները և ժողովները խորհին, որոշեն, ծրագրեն, գործնականին մէջ եղբակացութիւնը աշխիւ աղային կամացը համաձայն կ'ըլլայ և կամ թէ ըլլալու է: Զեղծումներ մտած են մեր եկեղեցական գործերու մէջ, որ կը սպառնան եկեղեցին ներսէն տկարացնելով սուրբ նպատակէն՝ մոլորեցնել: Պզտիկ զեղծումներ, սակայն կը կրծեն եկեղեցիին սնունդը միջբրոպներու պէս:

Կարգ մը մարդիկ, և թերեւս պաշտօնեայք ալ, առիթէն օգտուելով, ինքնակամ գործած են: Աւելնք թէ գործն ալ աղէկ ըրին, սակայն չիտակ է: Ինքնակամ գործողներ եկեղեցւոյն հին և նոր գործօն կենդանի անդամները չէզոքութեան ենթարկելով մեռելութեան վիճակի հասցուցած, վրանին ալ «Ինչ ըսենք, գործող չկայ» ի արհամարհոտ սեւ հողը կը լեցնեն: Այս լաւ վիճակ չէ՝ երբեք Պէպէք է եկեղեցւոյ բոլոր անհատներ ներգործական ըլլան և ոչ թէ կրօնաբանաւ: Պաշտօնեայք և վարչութիւններ պէտք է աշխուրջ հսկին հաւասարակշռութիւն պահելու համար անդամներու մէջ, որ աճումը հաւասար ըլլայ և եկեղեցին զօրաւոր:

Ինքնակամ գործողներուն մէջ ես տկարութիւն կը տեսնեմ քան թէ կարողութիւն: Անոնք կանոնի սահմանին մէջ խորհելու, դադափարաց ընդհարման կամ կարողութիւնը չունին և կամ տուկանութիւնը: Անոնք աւելի դիւրին գտած են ինքնակամ գործել քան թէ խորհրդակցութեամբ: Գիտեմ թէ դիւրին է բայց ոչ օգտակար: Հանրային գործերու մէջ դադափարներու պայքարը բնականաբար տեղի կ'ունենայ: Մարդ պէտք է ունենայ համոզելու և կամ համոզուելու կարողութիւնը: Անոնք որ չունին մաքի և կամքի ուժը՝ տեսնելու իրենց ընդդիմախօսներուն յուցադրած ճշմարտութիւնները և օգտակարութիւնները, և և թէ չունին քաջութիւնը խոստովանելու իրենց սխալները, թող քաշուին այդպիսիներ ժողովրդային գործերէ: Ինքնակամ գործողներ միշտ վնասած են եկեղեցին թէ՛ նիւթապէս և թէ՛ բարո-

յապէս, և եթէ կեանքերնին չիփխն կամ չքաշուին, պիտի քուլին ինքնաբերաբար:

Ինքնակամ գործողներ իրենց ազդեցութեան չրջանակը ընդարձակելով՝ ջանացած են գաւառային ժողովները և բուն իսկ Միութեան ժողովը իրենց կամքերուն ծառայեցնել, և երբ չեն յաջողած անձամբ, գացած, սակարկած և եկած դարձեալ Տէրովը սեղանը նստած են անմեղներու պէս: «Միթէ ես եմ», ո՞վ է: Ինքնակամ գործելը վնաս է բուն իսկ գործողներուն, չեն զարգանար, փորձառութեան մէջ միշտ թերի կը մնան: Եթէ մինչեւ իսկ ունէին փափաք օգտակար ըլլալու մարդկութեան, այդ կերպով անյարմար կ'ընեն իրենքզիրենք, և այլեւս անկարող խոնարհելով համաձայնելու՝ ուշ կամ կանուխ գուրկ պիտի մնան համակրանքէ և ձեռնտուութենէ: Ինքնակամ գործողներ կը կորսնցնեն իրենց մտերիմ բարեկամները, անհաճոյ կ'ըլլան ամէնուն: Մէկ սխւնով հաստատ աշտարակ չի չինուիր: Էյֆէլի աշտարակը շատ բարձր է և հաստատուն, իր անդամներն կամ մասերն ալ համեմատաբար շատ են, որ միանալով և իրար բռնելով կը տոկան փոթորիկին դէմ: Օրինակ առէք ձեր ձեռաց գործքերէն: Միացուցէք մաքեր, սրտեր, ձեռքեր խորհրդակցութեամբ, «Մէկ-գմէկ ձեր անձէն լաւ սեպեցէք» (Փիլ. Բ. 3.): Այս կը պահանջէ եկեղեցւոյն գործը ու շահը, և այն եկեղեցին դուք էք. առանձին խիստ տկար, իսկ միացած՝ անյաղթելի:

Ինձ ծանօթ եկեղեցիներու վիճակը փոքր ի շատէ ուսումնասիրելով՝ սխալ կացութեան և վտանգաւոր ուղղութեան մէջ գտած եմ: Այլ պէտք է տեսնել ու ըննել մեր վերքը, խոստովանել մեր թեւրութիւնները և դռնալ օգտակարին: Թէ որ եկեղեցիներ որոշ կանոններու չհետեւին, դեռ շատ ինքնակամ գործողներ պիտի ծնին: Ո՞վ է առնապես, — ինքնակոչ յառաջ գացողը. ո՞վ է չիտակ, — յանդուգն և բուռն խօսողը. ա՛յ աշխատինք որ բարի և հոգեւոր մարդեր ըլլանք: Միթէ կարելի՞ է, ես չեմ կրցած ըմբռնել բարութիւն մը առանց կանոնի, և վստահաբար կրնամ ըսել թէ առանց կանոնի բարին ինչ ալ որ է, ո՞վ ալ որ է, չար ու դառն պիտի ըլլայ:

Պէտք է կանոնը ըլլայ ասեմապետը և Շիտակը մեր անձերուն, տուններուն և եկեղեցիներուն մէջ: Կանոն մը որչափ ալ պարզ ըլլայ՝ բարի օգտակարութիւն մը կ'արտադրէ, իսկ եթէ կանոն չըլլայ՝ բարի բան մի ակնկալել: Օրէնք ու կանոն նախնական կարեւոր ուժերն են: Ի՞նչ կը տեսնեմ Բնութեան և Սբ. Գրոց՝ Աստուծոյ այդ երկու զբոքերուն մէջ: Ո՞չ ապաքէն օրէնք ու կանոն, հոն, անոնց մէջ մարմնացած: Ուր կայ գեղեցկութիւն և սրբութիւն, մի դարմանար երբ տեսնես Աստուծոյ պաշտելի անուան տեղ Օրէնք գրուած ու մանց կողմանէ: Անոնք օրէնք կը տեսնեն ամէն տեղ, իսկ մենք՝ օրէնքին ու կանոնին հեղինակը՝ զԱստուծոյ կը պաշտենք:

«Առաջնորդ եկեղեցւոյ» անուն կանոնագրքոյկ մը ունեցած են մեր եկեղեցիները 1855էն ի վեր: Անշուշտ իր օգտակարութիւնները ունեցած է, բայց ի վերջոյ յաւելումներ ու յապաւումներ ընելով՝ նոր մը կազմուեցաւ Միութեան ջանքով, բոլոր եկեղեցիներու հաւանութեամբ: Ուրախ եմ ըսել, Ամասիոյ Աւետ. եկեղեցին միաձայնութեամբ ընդունած է և որոշած այդ կանոնագրութեան համաձայն կատարել՝ եկեղեցիին գործերը: Պէտք է կանոնը մարմնանայ մեզմով գործնականին մէջ, որ ունէ եկեղեցիի մէջ դժուարութեան ծիւրեր չբուսնին, ամէն մարդ գիտնայ իր դերը և իրաւունքներուն սահմանը: Եկեղեցիին ամէն մէկ անհատը պէտք է «նոյն միտքը ունենայ որ Քրիստոս Յիսուսի մէջ էր» (Փիլ. Բ. 3.), և կանոնով մը դառնայ իր չրջանակին մէջ ժամացոյցի անիւներուն պէս, որ սլաքը չիտակ յուցնէ է: Որքան մըլած վէճեր կան ու կ'ըլլան ընտանիքներու և ժողովուրդներու մէջ, որոնք անկանոնութեան արդիւնք են, և վնասն ալ միշտ եկեղեցին կրած: Որքան ալ բարի և սիրով միաբանութիւններ ազնիւ շարժառիթներով ձգտին օգտակարագործը կատարել, չպիտի յաջողին, եթէ չունին կանոնը իրենց գործերուն մէջ: Եւ ոչ թէ միայն չպիտի յաջողին, այլ գծութիւններ և ցաւեր պիտի ծնին: Առանց կանոնի սէը որչափ ալ մեծ ըլլայ՝ ատելութեան պիտի փոխուի:

Այդ պէտք է եկեղեցական գործերն ընտիր կըռուանի մը վրայ դնել: Բայց բուն խնդիրը հոս է, պիտի կրնա՞նք կանոնի սահմանին մէջ բերել մեր ինքնակամ Եսը, ինքնահաւան միտքը և կարճել լեզուն: Աչքերնիդ մի տնկէք քանի մը անձերու վրայ. անկանոնութիւնը խոր արմատ տարածած է շատերու մէջ և մինչեւ ծուծը հասած: Կանոնի համակերպելով հնազանդելու համար զօրաւոր կամք, միտք և Քրիստոնէութիւն պէտք է: Այս կը պահանջէ եկեղեցիին նպատակը, գործը և Գործին Տէրը, Աստուած:

Մ. Գ. ՏՈՒՊԱԼՅԱՆ

Ամասիա

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ

Քեամիլ և Հիլմի փաշաներուն դահլիճը Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան ամէնէն զբոռարին կնճիռներէն մէկը, Պոսնա-Հէրսէքի իրնգիրը, լուծեց և յոյս կայ որ շուտով Ռուսական-Պուլկարական խնդիրն ալ խաղաղութեամբ լուծուի: Մեր ազգային Երեսի. Ժողովին առջեւ ալ բաղմաթիւ հրատապ կենսական խնդիրներ կան, որոնք գորդեան հանգոյցներու նման փութանալի լուծման յոյս չեն ներշնչեր: Նոր Պատրիարքին ընտրութեան խնդիրը, Երուսաղէմի խնդիրը, գաւառաբնակ Հայութեան լլկումի և սովատանջութեան հարցը, դպրոցական, զինուորագրութեան և այլ բաղմաթիւ հարցեր դեռ իրենց լուծման կ'սպասեն:

Շարժումն ամէնէն կարեւոր խնդիրը անշուշտ

նոր Պատրիարքի ընտրութիւնն է : Զինք գիտեր թէ իստն ժողովը ուղիղ քայլ մը առաւ Ն. Վ. Իզմիրեան Հայրիկի Պատրիարքութեան հրաժեշտ առլէն ետքը նոր Պատրիարքի մը տեղ տեղապահ մը ընտրելով : իստն ժողովը Պրոստայի առաջնորդ Տ. Յովհ. Եպսկ. Արշարունին Պատրիարքական տեղապահութեան աթոռը բաղմեցնելով փորձել կ'ուզէ իրր Պատրիարքական հաւանական թեկնածու նաեւ : Սրբազնութեան վարչական ու զիւանագիտական կարողութիւնները, և եթէ Տ. Արշարունի Սրբազան իր տեղապահական պաշտօնավարութեան միջոցին Պատրիարքական դահուն յարմար կարողութիւնները ցուցնէ, շատ հաւանական է որ ան ըլլայ Պատրիարքական առաջին թեկնածուն : Եթէ Դուրեան Սրբազանի տեղապահութենէն ամէն կերպով զո՞ մնացած ըլլային Կեդր. Վարչութեան անդամները, այսօր նոր տեղապահ մը ընտրելու հարկին տակ չպիտի գտնուէր Ազգ. Վարչութիւնը, և Դուրեան Սրբազան Իզմիրեան Հայրիկի Պատրիարքութեան հրաժեշտ առլէն անմիջապէս ետքը պիտի բազմէր իր վարդապետին աթոռը : Եթէ մեր վարչութեան անդամները աւելի մօտէն ճանչնային մեր եպիսկոպոսներուն անցեալ վարչական ու զիւանագիտական գործունէութիւնը, անոնց կարողութիւնները, նոր փորձեր ընելու պէտք չպիտի ունենային, և պիտի կարենային զիւրաւ որոշել թէ ո՞րն է անոնցմէ Պատրիարքութեան յարմարագոյնը : Հանրային տրամադրութիւնները նկատի առնելով պէտք է խոստովանիլ թէ Դուրեան և Արշարունի սրբազաններէ յարմարագոյն թեկնածու մը չունինք Պատրիարքութեան համար : Երկուքն ալ ուսեալ և ամբասիր եկեղեցականներ են : Դուրեան աւելի վանական գիտնական մըն է, Արշարունի Սրբազան համալսարանի աւելի կենցաղաւէր եկեղեցական մը : Երկուքն ալ վարչական, զիւանագիտական, կազմակերպչական կարողութիւններու մասին բացայայտ և գերաւելի ապացոյցներ չունինք : Վարչական տեսակէտով անոնցմէ աւելի կարողութիւն և փորձառութիւն ունեցող միւս եպիսկոպոսները դժբախտաբար արատաւորուած են զանազան ամբաստանութիւններով, և ազգը չի կրնար անոնցմէ օգտուել : Երուսաղէմի Արսւր և Յոյն Օրթոտոքս Քրիստոնեաներուն պայքարը արիւնհեղութեան և մարդասպանութեան յանգեցաւ : Հայ Քրիստոնեաներն ալ, կ'երեւայ, օրինակ կ'առնեն իրենց Օրթոտոքս զբայցիներէն : Զօհրապէ՞հ. կառարելապէս իրաւունք ունի պնդելու թէ Միաբանութեան Ազգ. Վարչութեան պատուիրակութեան դէմ ցուցուցած նախատինքը անարգանք մըն է Կեդր. Վարչութեան դէմ : Վանական և կրօնական նեխած կեանք մը և կոյր կուսակցամոլութիւնը կրնան միայն այսպիսի խուժանական արարքներով խեղդել օրէնքի և արդարութեան ձայնը : Որքան զեռ

Կեդր. Վարչութիւնը դանդաղի կտրուկ որոշում մը տալ արդարութեան կատարեալ գործադրումին համար, այնչափ աւելի կ'իրքերը պիտի բորբոքին և արիւնհեղ ընդհարումներ անխուսափելի պիտի դառնան համայն աշխարհին, եղբայրութիւն, հաւասարութիւն, արդարութիւն և մանաւանդ խաղաղութիւն քարոզող Մեծ Վարդապետին գերեզմանին շրջակայքը : Ս. Յակոբի Պատրիարքութեան խնդիրը չի լուծուիր միայն նոր Պատրիարքի մը կամ տեղապահի մը անուանումով : Պէտք է ցրուել հոն որջացեալ ամբողջ միաբանութիւնը և նոր միաբանութիւն մը կազմել կարող և արժանաւոր տարրերէ, որքան կարելի է՝ քիչ կրօնաւորներ պահելով և վարչական ու կալուածական գործերը մասնագէտ աշխարհական պաշտօնեաներու յանձնելով և ամբողջ վանական եկեմուտքը խիստ հսկողութեան և հակակշիռի տակ առնելով : Այլ բաւական է, որքան ազգը դատարկապօրտ կրօնաւորներուն զբաղմը լեցուց : Լորան մըն ալ մեզի պէտք է կարծեմ սա Երուսաղէմի Պատրիարքութեան հաշիւները մարբելու համար : Սահմանադրական ազատութեան բարիքները հրճուանքով կը վայելինք մայրաքաղաքիս ամէն թաղերուն մէջ, թէ և հացը, միսը, փայտն ու ածուխը հեռզհեռէ աւելի կը սղեն և անգործութիւնը տաղտկալի կը դառնայ, և անգործներուն թիւը սարսափելի համեմատութիւններ կ'առնէ : Խեղճ սովատանջ գաւառացին գոնէ այդ չոր միսթարութենէն ալ զրկուած է : Տգէտ, յետադիմական մոլեռանդ խուժանի մը և խաւարամիտ և բռնապետական խուժանապետներու քմահաճոյքէն կախուած է գաւառացի Հայութեան կեանքը, գոյքը և պատիւը : Կառավարութիւնը պէտք եղած եռանդը և զօրութիւնը չի ցուցներ ոչ միայն հաւասարութիւն և արդարութիւն պաշտպանելու, այլ նոյն իսկ իր հեղինակութիւնը յարգել տալու համար, երբ յարձակումը իսլամ խուժանի կողմէն կու գայ : Ապացոյց ըսածներուս Մարաշի և Կեսարիոյ վերջին դէպքերը, թողունք Հայկական նահանգներուն մէջ Բուրջերու և այլն գործած նորագոյն վայրագութիւնները : Այսքան անտարբերութիւն պիտի ցուցագրէ՞ր կառավարութիւնը, եթէ Հայ խուժանը Զէյթունի կամ Սասունի, Վանի կամ Մուշի մէջ իսլամ բնակչութեան սպառնալով կառավարչատան վրայ յարձակէր և միւթէսարըֆներն ու գայմազամը սպաննել փորձէր : Եթէ կառավարութիւնը այս խուժանական բնակալութիւնը զսպել և պատժել չփորձէ, ո՞ր վայրն պիտի համարձակի խուժանի կամքին և պահանջներուն հակառակի և արդարութիւն ու հաւասարութիւն պաշտպանել, և եթէ այս կացութիւնը գաւառներուն մէջ հաստատուի, «ԵՇերիաթը կ'ուղենք» ազազակող բեռքերով ամբոխը չէ՞ որ Պաղատտէ մինչև Եփեսոսը տիրապետող պիտի հանդիսանայ :

Հ. ՄԱՍԻՆՅԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՆԵՐՔԻՆ

ՕՍՄ. ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ

12. Նոյեմբեր (Փետ. 27). Ատեանը բացուեցաւ ժամը 5. 20ին: Օրակարգն ամբողջովին հարցապնդումներէ կը բաղկանար, որոնցմէ միայն Հանրագումար գործերու նախարարութեան ուղղութեան կըրցան ի նկատ առնուիլ: Մնացեալները յաջորդ շաբաթ օրուան յետաձգուեցան: Նախորդ նստի ատենադրութեան վաւերացումէն ետքը նախագահը ըսաւ թէ Պաղատտի երկաթուղիին վրայ խնդրուած բացատրութիւնները Հանրագումար գործերու նախարարը պիտի տայ անձամբ, իսկ ուրիշ իւր տասը խնդիրներու վրայ անոր օգնականը, Խուլուսի պէյ: Սա, բեմ հրաւիրուելով, բացատրեց թէ ինչո՞ւ իզմիրի քարափէն դուրս ցամաք հանուած ապրանքներէ ալ քարափի տուրք կ'առնուի: Այս մասին առաջին բողոքը, ըսաւ, իզմիրի Առեկտրական Սենեակին ըրաւ 1314ին: Նախարարութիւնը հաղորդեց զայն քարափի ընկերութեան, որ ընդդիմացաւ իր պայմանագրին ճիշդ և ճիշդ յօդուածներուն յենդով: Նախարարութիւնը գոհ չեղաւ, Բ. Դրան գրեց: Պետական Խորհուրդը և Նախարարներու Խորհուրդը խորհեցան, գործեցին, վերջապէս Կայս. հրամանագիր մը ելաւ, որով կը պատուիրուէր կէտ առ կէտ յարգել ընկերութեան հետ կնքուած բոլոր պայմանները: Սակայն անոր ու նախարարութեան միջեւ ուրիշ անհամաձայնութիւններ ալ ելան, որոնց բարձման համար յանձնաժողով մը կազմուած է: Յուսարի է որ այդ յանձնաժողովը յաջողի այս տուրքն ալ ջնջել ատանց տէրութեան շահերուն վնասելու: Ժողովը բաւական գտաւ այս բացատրութիւնը: Աւերիկեան Տրիպոլսի նաւահանգստին նկատմամբ ըսաւ թէ ժամանակին այդ նահանգին կողմէ նախարարութեան ծանուցուեցաւ թէ քարափ մը պիտի շինուի: Երկրաչափ մը զրկուեցաւ քննութիւններ կատարել: Արդիւնքը տեղեկագրութեցաւ ալ: Շատեր սկսան դիմել անոր շինութիւնը ստանձնելու համար, և ահա Կայս. հրամանագրով մը Անճնական Գանձուն յանձնուեցաւ շինութեան գործը և մինչեւ այսօր ոչինչ կատարուեցաւ: Վերջապէս Սահմանադրութենէն ետքը Նոյ. 18/1 Դեկ. թուակիր Կայս. հրամանագրով մը Ելեւմտական գանձուն փոխանցուեցան բոլոր միջոցները, որոնց մէջ է նաեւ այս: Այդ նաւահանգստին շինութեան յատկացուած է 280,000 ռուբլի, որ նշանակուած է նախարարութեան կողմէ մա-

տուցուած ծրագիրներուն մէջ: Ուրիշ հանրագումար շինութիւններու ալ պէտք կայ հոն, մանաւանդ Արթէզեան հորերու, որոնք այս տարուան թողուած են և որոնց համար 25,000 ռուբլի յատկացուած է: Այս բացատրութիւնն ալ բաւ դատուեցաւ: Կարգը եկաւ իզմիրի քարափին նկատմամբ ուրիշ հարցապնդման մը թէ ինչո՞ւ քարափի ընկերութիւնը հաշիւ չտար Հանրագումար գործերու նախարարութեան: Խուլուսի պէյ պատասխանեց թէ ընկերութիւնը, չահագործման թուականէն ի վեր, ըստ պայմանագրի հաշիւ կու տայ կանոնաւորապէս, նախ տեղւոյն Օսմ. Բոմբիւէրին, որ կը վաւերացնէ զայն, յետոյ նախարարութեան, որու հաշուակալը կը ճշտէ և հարկ եղած բացատրութիւնները կը պահանջէ ընկերութիւնէն և յետոյ կ'անցնէ իր տոմարին մէջ: Ընկերութեան հաշիւները կ'սկսին Յնս. 1էն և կը տեսնն մինչեւ Մայիս 1: Յանձնուած են մինչեւ 1907—8ի հաշիւները: Շահագործման պայմանագիրն ալ, որ խնդրուած էր, ահաւասիկ (ըսաւ և յանձնեց): Ծախքի առաւելագոյն չափ մը որոշուած է, որմէ աւելին չճանչնար Կառավարութիւնը և կը պահանջէ իր շահաբաժինը միայն, որ է 50 առ հարիւր: Ուրիշ հարցումներու ալ պատասխանելով շահեկան տեղեկութիւններ տուաւ և ուրիշ տեղեկութիւններ ալ յետոյ տալ խոստացաւ, այնպէս որ պահ մը ժողովը փորձուեցաւ իր վճիռը յետաձգել մինչեւ որ այդ խոստացուած տեղեկութիւններն հաղորդուին: Բայց ի վերջոյ բաւական դատուեցաւ արուած բացատրութիւնը: Պրուսայի ելեկտրաշարժ թրամուէյի մենաշնորհին և անոր ջնջման դալով, նախարարի օգնականը ըսաւ թէ 15 տարի առաջ ելեկտրականութեան վրայ խօսիլ բաւական վտանգաւոր էր: Բայց երբ իզմիրի և Սէլանիկի մէջ ելեկտրական հաստատութիւններ հիմնուեցան, ուրիշներ համարձակութիւն առին: Պրուսայի մէջ 1321ին ելեկտրաշարժ թրամուէյի մենաշնորհ տրուեցաւ Շքոտրացի Մէհմէտ Ալի փաշայի, որ երկու տարուան մէջ ընկերութիւն մը պիտի կազմէր, բայց չյաջողելով երկու տարի եւս պայմանաժամ ստացաւ Կայս. հրամանագրով: Յետոյ ձեռնարկուեցաւ մենաշնորհը Անդրիայի Մր. Էտուլինի փոխանցել, Բայց որովհետեւ ընկերութիւնը կազմուած չէր, չարտօնուեցաւ Կայս. հրամանագրով ստացուած իրաւունքը մը կայ, ինչպէս կարելի է ջնջել զայն, քանի որ պայմանաժամը դեռ չէ լրացած: Որոշուեցաւ հարցապնդողներուն առաջարկով յաջորդ շաբաթ օրուան յետաձգել խնդիրն ուսումնասիրութիւնը: Մէկ ժամ դադարէ ետեւ նիստը վերսկսաւ ժամը 8ին: Գարբիէլ Էֆ.

Նորատուհնեան ընտ հրաւիրուեցաւ պատասխանելու համար Պաղտատի երկաթուղիին վերաբերեալ հարցապնդման, և յայտնելէ ետեւ թէ, այս երկաթուղին բաւական ժամանակէ ի վեր խնդրի նիւթ դարձած է թէ՛ մեր, թէ՛ օտար շրջանակներու մէջ, և թէ այս օրերս ալ չահեղանութիւնէ զուրկ չէ ասոր վրայ խօսիլ, ըսաւ թէ առ այժմ պիտի խօսի խնդրին այն մասերուն վրայ միայն որոնք հարցման նիւթ ընտրուած են Ուստի, նախ, երկաթուղիին պայմանագիրը դադանի պահուած չէ, ընդհակառակն 40—50 օրինակ տպուեցաւ և բաժնետէկայ, և անոր կէտերէն ոմանք լրագիրներու մէջ երեւցան։ Բայց ի վաղուց անտի սովորութիւն չկայ պայմանագիրները հրատարակութեան տալու։ Հրատարակութիւնը դիմաւ կը կարօտուի եթէ ժողովը տպագրութեան համար խնդրուած վարկը տայ, կնքուած թուր պայմանագիրներն ալ կը հրատարակուին։ Երկրորդ, պայմանագրութիւնը ամբողջովին կարգացի, Օսմ. տէրութեան գերիշխանութիւնը վտանգող պայմաններ չգտայ անոր մէջ։ Երրորդ, քաղաքական տեսակէտով չինութեան պայմանագիրը ռուս վերաբերութիւն չունի ուրիշ տէրութիւններու հետ։ Դրամը Եւրոպացիներէ առնուած չէ, այլ հանրութիւնէն՝ պարտաթղթի և բաժնետիրութիւն միջոցով, որոնք միշտ ձեռքէ ձեռք կը փոխուին։ Չորրորդ, պայմանագիրը որոշ չքսեր թէ՛ դիժը ո՛ւր պիտի վերջանայ։ Այդ դեռ պիտի քննուի ու ստուգուի դիւրութեան և օգտակարութեան տեսակէտով։ Հինգերորդ, կը հարցուի թէ ինչո՞ւ յետաձգուած է Պուլկուրովէ անդին դժին չինութիւնը։ Ինչո՞ւ մասնաւոր 30 տարիէ ի վեր չինուած լինցած չլլար այդ գիժը։ Պուլկուրովէ անդին դժին չինութեան համար 8 տարի պայմանաժամ նշանակուած էր։ Յաջողեցայ զայն 546 տարուան իջկցելու։ Բայց այդ գիժն երկայնութիւնը 840 հազարամետր է և մենք խոստացած ենք հազարամետրական հատուցում վճարել։ Ո՛ւրկէ պիտի հայթայթենք դրամը։ Ըստ պայմանագրին, Հանր. Պարտքի վարչութեան հասոյթի յաւելուածով։ Որչա՞փ է այդ, չեմ գիտեր։ Բայց յուսովի է որ, եթէ կանոններու հաւատարիմ դործադրութեամբ հասոյթները կանոնաւորապէս դանձուին, այս գիժը չինուելի 5—6 տարուան մէջ։ Վեցերորդ, Հալէպէ անդին չինութիւնն ի՞նչպէս պիտի ըլլայ, որո՞ւ համար աւելորդ հասոյթ յատկացուած չէ։ Այս մասին, Կառավարութիւնը յանձնատութեան մը տակ չէ։ Այս կէտը կրնայ բանակցութեամբ որոշուիլ։ Ապա իրեն Արտաքին դործերու նախարարի փոխանորդ յարկը թէ գժին ուղղութիւնը որոշելու մէջ օտար

աղղեցութիւն գործ ունեցած չէ ընտ։ Գալով այն կարծիքին թէ Թուրքեանուական համաձայնութեան մը համեմատ Անատոլոսի երկաթուղիները կա՛մ Թուրք դրամադրութիւն, կա՛մ Ռուս դրամադրութիւն պիտի չինուին, ըսաւ թէ Թերեւս այդպիսի որոշում մը եղած է այնպիսի ժամանակ մը, երբ թէ՛ Թուրքիա և թէ՛ Ռուսիա Սահմանադրական երկիր չէին, բայց հիմա երկուքին արամադրութիւններն ալ փոխուած են իրենց դրութիւններուն հետ և յոյս յայտնելը թէ Ռուսիա, ինչպէս Սահմանադրութեան հետքը՝ նոյնպէս ալ այսուհետեւ, առիթ պիտի չփախցնէ մեզի բարեկամութիւն ցոյց տալու։ Ապա հարցապնդող երևակայեցաւ, Իմայիլ Հապըպէյ, երկար ճառ մը խօսեցաւ այս պայմանագրին ահագին վնասներուն վրայ և խնդրեց որ զայն բարեփոխել աշխատի նախարարը, Յետոյ Զօհրապէֆ, Թուանշաններով ցոյց տուաւ թէ երկիրը 20 միլիոն ռուկի պիտի աւելնէ այս ձեռնարկէն։ Բառորդ ժամ դադարէ ետքը վիճաբանութիւնը չարունակուեցաւ։ Բոլոր խօսողները քննադատելին պայմանագրին այլեայլ կէտերը։ Վերջապէս նախարարը դարձեալ խօսք անելով դիմել տուաւ թէ վնասները և անպատեհութիւնները կը չափազանցուին։ Դիժը պէտք է որ Իսթէնուէրուն համար Ասոր ընդդիմացողը ընկերութիւնը չէ, այլ Պատեւադական նախարարութիւնը։ Փոխարինութեան խնդիրը հող չափաճառեր, քանի որ Երեսփ. ժողովի բովէն պիտի անցնի։ Պայմանագիրը դժին մինչեւ Հալէպ չինելի մասին կը վերաբերի և անշուշտ պիտի յարկուի Միացեալ մասին համար աղատ ենք, խորհելու դեռ ժամանակ պիտի ունենանք։ Գալով ծախքին ծանրութեան, Կառավարմը ժամական 75 հազարամետր արագութիւն պիտի ունենայ. ոչ միայն Պոլսէ Պաղտատ, այլ և Լոնտոնէ Հնդկաստան ճամբորդ և թղթատար պիտի փոխադրէ։ Քանի մը տարի նեղութիւն պիտի կրենք, բայց մեր դաւանները պիտի օգտուին։ Նախարարին բացատրութիւնը բաւական համարուեցաւ և ժողովը վերջացաւ ու ժամանակ։

Լէ. Նիսի (Մարտ 1) . Ատեանը բացուեցաւ ժամը 5.30ին։ Նախորդ նստի ատենագրութեան վաւերացումէն ետքը դատական յանձնաժողովին յղուեցաւ Վարչապետական գիր մը, որով կ'ըսուէր թէ Պետական Խորհրդոյ վերաքննիչ ատենանի նախկին անդամներէն ոմանք, վճարելի ատենանի անդամ անուանուած ըլլալով ըստ օրինի չեն կրնար կրկին քուէ տալ իրենց նախորդ վճիռներուն նկատմամբ, ուստի պէտք է օրինադիժ մը պատրաստել։ Կարգացուեցաւ Ներքին դործերու նախարարութեան

կողմէն զրկուած յուշակ մը Մակեդոնիոյ մէջ ձեր-
բակալուած կամ ընկճուած հրոսակներու, ցուցնե-
լու համար թէ կառավարութիւնը հաւատար իրա-
տութեամբ կը պատժէ խռովարարները : Ի նկատ
առնուեցաւ պաշտօնատուներու բարենորոգմանց
խորհրդարանական քննիչ յանձնաժողով մը կազ-
մելու առաջարկը, և որոշուեցաւ գործադիր իշխա-
նութենէն օտրապաշտօնը օրինագիծ մը պահանջել
պաշտօնատուներու վերակազմութիւններուն :
պաշտօնէութեան պարտականութիւններուն և ան-
պաշտօն մնացողներու նկատմամբ : Դադարէ մը
կտրը նիստը վերակազմ ժամը 8.20ին : Օրինա-
գիծերու յանձնաժողովին մէկ տեղեկագրին վրայ բա-
ւական խորհրդակցելէ կտրը ժողովը որոշեց ըն-
դունել նմաններու կողմէ մատուցուած օրինա-
գիծերը և զանոնք ի նկատ առնել պատկանեալ
յանձնաժողովներուն ուսումնասիրութեան ենթար-
կելով : Էկիւրտի լճին հին ճամբան մաքրելու ա-
ռաջարկին նկատմամբ մատուցուած գրութիւն մը
մերժուեցաւ : Հիճագի մէջ Իսլամ ձիւտաւորներու
այս տարուան զրկանքներուն նկատմամբ որոշ-
ուեցաւ բացատրութիւն պահանջել Ներքին գործե-
րու նախարարէն : Զինուորական ծառայութիւնը
երկամայի վերածելու և զինուորներուն ստարին
մէկ ամիս արձակուրդ տալու առաջարկ մը պա-
տերազմական յանձնաժողովին յղուեցաւ : Անմշակ
հողեր Բալի վերածելու առաջարկ մը մերժուեցաւ,
նմանապէս իթիհիատ վէ թէրագի Պանդասը ա-
նուն գրամատուն մը հաստատելու առաջարկ մը :
Շէրիի դատարանները բարեկարգելու ծրագիր մը
Լալամական օրէնքներու յանձնաժողովին յղուե-
ցաւ, Նէմէնի բարենորոգումներու ծրագիր մը ևս
օրինագիծերու յանձնաժողովին : Դաւաւային քա-
նի մը խնդիրներու վերաբերեալ առաջարկներ մեր-
ժուեցան : Թղթատարական և հեռագրական յանձ-
նաժողովին տեղեկագրութեան համաձայն որոշ-
ուեցաւ թէ Թղթատարական և հեռագրական վար-
չութիւնը բարեկարգելու համար հարկ չկայ Սա-
պա փաշայի պէս Թուրքերէնի անհմուտ օտարազ-
գի մը բերելու և անոր ու թարգմաններու բարձր
թոշակներ տալու : Զարագործները մահուամբ պատ-
ժելու առաջարկ մը բաւական քննուելէ կտրը դա-
ւական յանձնաժողովին յղուեցաւ : Քսան վայրկեան
հազարէ հազար դարձեալ սկսաւ նիստը ժամը 10.40ին :
Որոշուեցաւ զրկել Ֆիդան, որ հրաժարեալ երես-
փոխանին տեղ ի նորոյ ընտրութիւն կատարուի,
փոխանակ առաջին քուէարկութեան մէջ առաւել-
ւագոյն քուէ ստացող երկուքէն մին ընտրելու :
Արեւելոյթեան վնասները նկատելով ողորդները

ծանր մարտի ենթարկելու առաջարկ մը մեծամաս-
նութեամբ ի նկատ առնուեցաւ և անոր ուսումնա-
սիրութիւնը առաջարկուին թելադրութեամբ ելե-
մբտական յանձնաժողովին յանձնուեցաւ : Որոշուե-
ցաւ շաքաթ Ելեմտական նախարարէն բացատրու-
թիւն պահանջել թէ ինչո՞ւ Քէօթահեայի մէջ 40-
60 փարա օրականով աշխատող ստայանակ կիներէ
թէմէթթիւի տուրք կը գանձուի հակառակ օրէնքի :
Ուրիշ կարգ մը ծրագիրներ ալ պատկանեալ յանձ-
նաժողովներուն յղուեցան : Մերժուածներէն մին
էր Մանիսայի երեսփոխանին առաջարկը, որով
կուզուէր Դատական նախարարէն բացատրութիւն
պահանջել թէ ինչո՞ւ Իզզէթի և Շէֆիքի կուսա-
կից Հիլմի պէշ Կապաին պաշտօնի վրայ կը պահ-
ուի իբրեւ Եղեռնադատ Ատեանի նախագահ, զոր
անցեալ օր յոչ կամաց, Նէճիպ Մէհմէթի դատին
ժամանակ, հրապարակաւ նախապէս Երուսաղէմ Զա-
վուլեան էֆ. : Նիստը վերջացաւ ժամը 11.30ին :

Մայրաքաղաք. Թուրքեաւսարիական համաձայ-
նութեան վերաբերեալ բացատրութեան գիրը, որ
կնքուած պայմանագրին հետ երեսփ. ժողովին պի-
տի մատուցուի, դեռ աւարտած չէ : Իսկ պայմա-
նագիրն ամբողջովին հրատարակուեցաւ տեղային
թերթերու մէջ : — Արտաքին գործերու նախա-
րարը Վիեննայի մէջ կարեւոր տեսակցութիւններ
ունենալէ ետեւ ամսոյս 2ին ուղեւորեցաւ Սը-
ֆեթըրպուրկ, ուր կ'սպասուէր հինգշաբթի : Ա-
նոր փոխանորդը թղթակցի մը յայտարարեց թէ
նախարարը բանակցութեան գետինը Օսմ. գեապան
թէրիսան փաշայի ձեռամբ արդէն պատրաստուած
պիտի գտնէ : Որոշելի մէկ կէտն է գրամադիւի
վերածման ձեւերէն միոյն ընտրութիւնը : Միւս
կէտերն են տուգանքին քանակը, որ 125—150
միլիոն ֆրանք պիտի ըլլայ վերջնապէս, նաեւ տո-
կոսին սակը, որ չափ կարեւոր է, զի կէս միւլ-
թիւնը իբր 500 հազար ոսկիի տարբերութիւն մը
կ'ընէ : Որչափ սակը բարձր ըլլայ, նոյնչափ կը
պղտիկնայ տարբերութիւնը : — Ընկերային դուժա-
րումներու վերաբերեալ պաշտօնական վերջին դե-
կոյցին նկատմամբ բացատրութիւն պահանջելու
առաջարկ մը ջերմ վիճաբանութեան առարկայ ե-
ղաւ երեսփ. ժողովի չորեքշաբթի օրուան նստին
մէջ : Մեծամասնութեան ընդունելի եղաւ բանաձե-
մը, որով կը յայտնուէր թէ զեկոյցին նպատակն է
ոչ թէ դուժարման արտօնադիր ստանալ, այլ դու-
ժարումը ծանուցանող սովորական վաւերագիր մը,
և ուստի պէտք չէ բացատրութիւն պահանջել :
Սակայն չգիտցուիր, ինչպէս, քուէհամարէն ետ-

քը ծանուցուեցաւ թէ 55ի դէմ 130 քուէով պէտք չտեսնուիր բացատրութեան : Մեծամասնութեան հետ քուէարկողներէ չատեր պատճառաբանեալ կը կարծէին բանաձեւը : Զիարդ և իյէ, զեկոյցին ոյժը կոտրած կը համարուի այլեւս : — Օտար թերթի մը հաղորդուած է մայրաքաղաքէս թէ Յնվի սկիզբը Բ. զօրաբանակի հրամանատար Նաղմ փաշա Պատերազմական նախարար Ալի Րիզա փաշայէ հրաման ստացաւ Պէշթէփէն գրաւելու, բայց չհամարուեցաւ՝ առարկելով թէ Պուկարիոյ դէմ պատերազմի յայտարար նշան մը պիտի ըլլայ այդ : Երբ հրամանը կրկնուեցաւ, հրամանատարը հեռագրով տեղեկութիւն ուղեց Վարչապետէն և անմիջապէս Պոլիս կանչուեցաւ : Վարչապետը փութկոտ քննութեամբ մը հաստատելով թէ գրաւման այդ հրամանը Օսմ. Բոսթիթէն եկած է և նախարարէն և Ահմէտ Րիզայէ ծրագրուած, պաշտօնանկ ըրաւ նախարարը : — Երեսփ. Ժողովին Բրիտտոնեայ կամաւորներու զինուորագրութեան ծրագիր մը մատուցուեցաւ Պատերազմական նախարարութեան կողմէ : — Երկուշաբթի Մախսուսէի անգործ մնացած բանուորները իրենց վիճակին դարման մը խնդրելու մտօք բողոքի ցոյց մը ըրին Բ. Դրան առջեւ, և ցրուելու միջոցին իրենցմէ ոմանք վերաւորուեցան ոստիկան զինուորներէն և ձիաւոր զօրքերէն :

Հայ Ժող. Մայրաքաղաքիս Ռուս դեսպանը, Իզմիրեան Հայրիկի գրելով թէ հպատակութեան փոփոխման օրինական ձեւակերպութիւնները աւարտած են, խնդրեց հաղորդել թէ ի՞նչ է իր գիտաւորութիւնը : Հայրապետն ալ պատասխանեց թէ կը յուսայ Յունիսի վերջերը մեկնել, զի էջմիածնի հրաւիրակները այդ ժամանակ կրնան ճամբայ ելլել : — Տեղապահ Հայրը Պրուսայի Թաղ. Խորհրդի անդամոց ուղեկցութեամբ երեքշաբթի մայրաքաղաքս ժամանեց. Բաղաք. և Կրօն. Ժողովներէն մէյմէկ ներկայացուցին զինքն զիմաւորեցին քարավին վրայ և առաջնորդեցին Պատրիարքարան, ուր ընդունուեցաւ սակաւաթիւ ազգայիններէ : Տեղապահ Սրբազանին վաւերացման Կայս. իրաւէն երկուշաբթի յանձնուեցաւ Բ. Դրան : — Անցեալ ուրբաթ Երեսփ. Ժողովը նկատի առաւ մեծամասնութեան խնդիրը Ոմանք պնդեցին թէ 140 երեսփոխաններէն գոնէ 71ը անհրաժեշտ է պահել իրեն օրինաւոր ժողովի թիւ, ուրիշներ հակառակը : Աղմկալի վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ : Ներկաներէն 23ը առաջարկին ի նպաստ և 33ը ընդդէմ քուէ տուին : Նախագահը իր քուէն 71 թուին ի նպաստ տուաւ և ժողովը վերջացաւ ժխորի մէջ :

ԱՐՏԱՔԻՆ

Ասորիւ և Սերպիւ . Թայգի մէջ հրատարակուած վերջնագոյն հեռագիրները կը ցուցնեն թէ Աւստրիոյ և Սերպիոյ մէջտեղ հետզհետէ աճող ձգտումը ծանր սպառնալիք մըն է Եւրոպայի խաղաղութեան, վասն զի Պոսնա-Հէրսէքի կցումէն ի վեր Սերպիա հողային փոխարինութիւն կը պահանջէ : Աւստրիա որոշած է չզոհացնել այսօրինակ անբանաւոր պահանջ մը, մինչ ըստ երևութին Սերպիա հաւասարապէս որոշած է չչափաւորել իր պահանջը մինչև որ Աւստրիա պատրաստ ըլլայ տեսակ մը փոխարինութիւն ընել, տնտեսական եթէ ոչ հողային : — Կոմս Ֆորկալս Սերպիոյ Աւստրիա-Հունգարական դեսպանը Վիէննա վերադարձաւ իբր թէ արձակուրդով : — Պերլինէ վստահելի աղբիւրէ կը տեղեկագրուի թէ Պերկրատի մէջ հաւաքաբար միջամտելու համար տէրութիւններուն միջև բանակցութիւններ սկսած են Գերմանիոյ առաջարկով : Սպառնալիք պիտի չըլլայ Սերպիոյ, այլ ամէն ջանք պիտի ըլլայ զայն համոզելու որ աւելի հաշտարար դիրք մը բռնէ : Միւսոյն ատեն Աւստրիա-Հունգարիա կը պատրաստուի կռուի մը պատահականութեան դէմ և օրը 40,000 Անգլ. ոսկի կը ծախսէ այս նպատակաւ : Այսու ամենայնիւ պատերազմը երբեք ստոյգ չէ, և Աւստրիոյ ժողովրդին մէջ անկէ խոյս տալու փափաքը հետզհետէ կ'աւելնայ : Ռուսիոյ հանրային կարծիքը երթալով յոռետես կը դառնայ, թէ և յոյս կ'արտայայտուի թէ դործին մէջ շահ չունեցող պետութիւններ, և ի մասնաւորի Մեծ Բրիտանիա, պիտի կրնան տակաւն արիւնհեղութիւնը արգելել : Նախէ վերջի արհամարհական դիրք մը կը բռնէ հանդէպ «Գերմանիոյ և Աւստրիոյ սպառնալիքներուն» : — Սերպիոյ դահլիճը վերակազմուեցաւ, և Զօր. Ժովրդովիչ հաւանեցաւ պատերազմական նախարարութիւնն ընդունել : Պերկրատէ սապէս կը հեռադրուի : Նախարարական տաղնապին կանուխ լուծումը բոլորովին անկ է Փեթար Թագաւորին ազդու գործունէութեան : Ան պահանջեց կազմել այլեւայլ կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներով Դահլիճ մը, որ պաշտօնի վրայ մնայ մինչև որ Աւստրիա սերպիական դժուարութիւնը հարթուի : Պալատականներու վկայութեան համեմատ, Թագաւորին մեծ բաղձանքն է խաղաղասիրական լուծում մը տալ խնդրին :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ա. ՅԱՆՈՐ ՊՅՈՒՆՆԵՐ

Ֆինանսըլար եղգուշու, Ամբիգան խան

ՀԱՏՈՐ ԿԲ.
ԹԻՒ 10

ԼՐԱԲԱԺՆԻ

1909
Մարտ 8

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

ՕՍՄ. ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ

ԼԲ. Նիսի (Մարտ 3). Ատենը բացուեցաւ ժա-
մը 5.30ին ատենապետութեամբ առաջին դեր ատե-
նապետ Թաւրթ պէյի, Նախորդ նստի ատենա-
դրութեան վաւերացումէն ետքը կարգացուեցաւ
Վարչապետական դիր մը, որով կը ծանուցուի թէ
Վաղֆի վերաբերեալ դործերու և որբերու ու որ-
բեւարիններու ստացումներու յանձնաձմար համար
երկու օրինագիծ պատրաստել կը տրուի, մին իս-
լամներու համար Շէյխ-իւլ-Իսլամի Դրան ձեռամբ
և միւսը ոչ-Իսլամներու համար Դատական նախա-
րարութեան ձեռամբ: Յետոյ երկուքը պիտի միացուին
և Երեսփ. Ժողովին պիտի մատուցուին: Որոշուեցաւ
այդ պաշտօնագիրը իրեւ տեղեկագիր պահել: Կար-
գացուեցաւ դիր մը, որով կը հարցուի թէ ինչո՞ւ
ղրկուած չէ էրզրումի սովեալներուն յատկաց-
ուած 4,000 ռսկին: Երեսփոխան մը յայտարարեց
թէ ինք անձամբ դիմում պիտի ընէ Ներքին դո-
ւերու նախարարին: Ժողովին չպատկանող մէկ
երկու հարցապնդումներ մերժուեցան: Վերջապէս
ներկայացան հետեւեալ երկու հարցապնդումները,
որոնք զլիաւոր նիւթը կազմեցին օրուան վիճա-
բանութեան: 1. «Ուրբաթ օրուան լրագիրներուն
հրատարակած պաշտօնական զեկուցումը երկու
տեսակէտով նկատաւան արժանի է: Առաջինը
այն է թէ ինչ պատճառով կ'արգելուի գումարման
իրաւունք մը Սահմանադրութեան հակառակ եղա-
նակով: Երկրորդ, եթէ այդ արգելքին պատճառ եղող
ստոյգ տեղեկութիւն մը տոնուած է, ինչ է այն ժո-
ղովը պէտք է դիտնայ: Ուստի կը պահանջեմ
պատկանեալ տեղեկէն տեղեկութիւն ուղղել: Երեւոյ.
Պոչոյ» 2. «Ուրբաթ օրուան լրագիրներուն մէջ հրա-
տարակուած կառավարութեան մէկ պաշտօնական
զեկուցումը, հանրային գումարումներու մասին,
ուշադրաւ էր: Կառավարութիւնը այն տեսակ
պատճառով մը որու հիմը և հանգամանքը չհա-
կըցուիր՝ կ'ուզէ հանրային գումարումներու ի-
րաւունքը սեղմել: Այդ զեկուցումը երկու տեսա-
կէտով կարեւոր է: Մէկը սա յայտարարութիւնն է
թէ գումարմանց ազատօրէն տեղի ունենալու մասին
օրինական տրամադրութիւն մը չկայ, ուստի զայնս
բացարձակապէս արգելելու իրաւասութիւն ունի:
Միւսն ալ սա պարագան է թէ ազգը կը պար-
տաւորուի գումարումներէն դէթ 24 ժամ առաջ
ոստիկանութեան դիմելով պաշտօնագիր մը ստա-

նալ: Մենք այս երկու կէտերը կը նկատենք Սահ-
մանադրականութեան ոգիին տրուած երկու հար-
ուածներ: Ուստի կը պահանջենք հարցնել Եպար-
քոսին թէ դաշխի՞մ մը, որ դեռ նոր անկեղծօրէն
կը խոստանար պաշտպանել ազատութիւնը ու Սահ-
մանադրականութիւնը, ինչ պատճառներով և պէտքե-
րով այս տեսակ որոշումներու և յայտարարութեանց
պարտաւոր կ'ըլլայ: Երեւոյ. Կոնստանտին Բուռն վի-
ճարանութիւն մը ծագեցաւ, որու միջոցին
նախարարութեան պաշտպանները ընդունեցան
թէ պէտք չէ հանրային գումարումներու իրա-
ւունքը կաշկանդել, և ջանացին հարցապնդումը
մերժել՝ ըսելով թէ զեկուցը կը պահանջէր լոկ գու-
մարումը ծանուցանել 24 ժամ առաջ, որպէս զի
ոստիկանութիւնը կարենայ իր պարտքը ժամանա-
կին կատարել: Իսկ ոստիկանութիւնէն ստանալի
պաշտօնագիրը արտօնագիր պիտի չըլլայ, այլ վա-
ւերագիր մը թէ ժամանակին ծանուցուած է գու-
մարումը: Իսկ հարցապնդողները և անոնց զաղա-
փարակիցները պնդեցին թէ հանրային գումարման
իրաւունքը ինքնայայտ և անկապտելի է և օրէնքի
չկարօտի պաշտպանութեան համար, և թէ Կա-
ռավարութիւնը պարտական է այդ զեկուցն անհրա-
ժեշտ դարձնող իր պատճառները կամ տեղեկու-
թիւնները ժողովին հաղորդել և իր միտքը աւելի
որոշ կերպով պարզել, քանի որ յայտնի չէ թէ վա-
ւերագիր կամ պաշտօնագիր բառով ինչ կ'ուզուի
հասկցնել — արտօնագիր թէ վկայագիր, կամ քանի
որ չյայտարարուի թէ ոչ մէկ պարագայի մէջ պի-
տի մերժուի դիմումը կամ զլացուի պաշտօնա-
գիրը: Երկրորդ դադարէն ետքը հարցապնդումը
մերժող պատճառաբանեալ բանաձեւեր կարգացուե-
ցան, միւսոյն ժամանակ զուէրկութեան ձեռնար-
կուեցաւ և բեմէն ծանուցուեցաւ թէ մերժումն ըն-
դունուած է 130ի դէմ 50 քուէով: Շատեր բողոքեցին
ըսելով թէ պատճառաբանեալ մերժման համար
քուէ տուին և ոչ թէ անպայման մերժման համար:
Բայց մտիկ ընող չգտնուեցաւ: Դանի մը դրու-
թիւններ ալ ի նկատ առնուեցան և արժանը անօ-
րինուեցաւ անոնց նկատմամբ: Ուրիշ դադարէ մը
ետքը ատենը դարձեալ բացուեցաւ ժամը 11.30ին,
բայց մեծամասնութիւն չգոյացաւ:

ԹՈՒՐԿԵՒԱԽՍՏՐԻԱԿԱՆ ՓՐՈԹՈՓՈԼԸ

Օսմ. Կայս. կառավարութիւնը և Աւստրիա-
Հունգարիոյ Կայս. արքայական միացեալ կա-
ռավարութիւնը փախաբելով համաձայնութեամբ
լուծել իրենց միջեւ առկալի մնացող կարգ մը խն-
դիրներ, ստորագրեալներս Հիւսէյին Հիւմիփաշա,

Մեծ-Նպարքոս, Դաբրիէլ Էֆ. Նորատունկեան, Օսմ. Կայս. Արտաքին գործերու առժամեայ նախարար և Ժան Փալլավիչինի մարքիզ, լիազօր և արտասովոր դեսպան Աւստրիա-Հունգարիոյ, իրենց պատկանեալ կառավարութիւններուն կողմէ արտօնութիւն ստանալով հետեւեալ պայմաններուն վրայ համաձայնեցան.

Յօդ. Ա. Աւստրիա-Հունգարիա կը յայտարարէ թէ բացարձակապէս կը հրաժարի բոլոր այն իրաւունքներէն զորս Պերլինի դաշնագիրն ու 1879 Ապրիլ 21ի Կ. պոլսոյ պայմանագրութիւնը իրեն կու տան Նովի Պազարի գաւառին վրայ: Բ. 1879 Ապրիլ 21ի պայմանագրութիւնը, ինչպէս նաև Պոսնա-Հէրսէքի մասին Աւստրիա-Հունգարիոյ միացեալ կառավարութեան որոշման դէմ Բ. Դրան բողոքը, և այն որոշումին հակառակ ու երկու պայմանագիր բարձր կողմերուն դէմ գոյութիւն ունեցող միւս պայմաններն ու տրամադրութիւնները կը ջնջուին, և անոնց տեղը կը բռնէ ներկայ փրոթոքոլը որ կը հաստատէ թէ իրենց միջեւ կարողացուած են այն երկու նահանգներուն նկատմամբ ամէն անհամաձայնութիւններ և թէ Օսմ. կառավարութիւնը բացորոշ կերպով կը ճանչնայ Պոսնա-Հէրսէքի մէջ վերոյիշեալ որոշման հետեւանօք յառաջ եկած իրաց վիճակը: Գ. Պոսնա-Հէրսէքի բնիկները, որ այժմ Թուրքիոյ մէջ կը գտնուին (ի բաց առեալ այն անձերը որոնք նշանակուած են ներկայ փրոթոքոլին վաւերացման միջոցին պայմանագիր կողմերուն միջեւ փոխանակելի ծանուցագիրներուն մէջ), ինչպէս և Օսմ. կայսրութեան զանազան մասերուն բնիկներէն այն Օսմ. հպատակները որոնք առժամաբար կը գտնուին և կամ վերջնապէս հաստատուած են Պոսնա-Հէրսէքի մէջ, պիտի չարունակին ըստ առաջնոյն պահել իրենց Օսմ. ազգայնութիւնը: Պոսնայի և Հէրսէքի այն բնակիչները որոնք այդ նահանգներուն մէջ կը բնակին ազատ պիտի ըլլան զաղթելու դէպ Օսմ. երկիրներ, ըստ առաջնոյն հետեւելով Պոսնայի և Հէրսէքի օրէնքներուն և Թուրքիոյ մէջ իրբու Օսմանցի պիտի ընդունուին: Ասոնք և այժմ Թուրքիոյ մէջ գտնուող Պոսնայի և Հէրսէքի բնիկները միշտ իրաւունք պիտի ունենան կատարելապէս տէր ըլլալու իրենց անշարժ կալուածներուն, որոնք Պոսնայի և Հէրսէքի մէջ կը գտնուին, և անձամբ կամ ուրիշներու միջոցաւ զանոնք վարձու տալու կամ վարելու: Համաձայնութիւն դոյացաւ որ Պոսնայի և Հէրսէքի բնիկները, որոնք առանց գաղթականութեան նպատակ ունենալու այսուհետեւ Թուրքիա կ'երթան, հոն Աւստրիական կամ Հուն-

գարական հպատակներ պիտի նկատուին: Դ. Պոսնայի և Հէրսէքի մէջ բնակող կամ հաստատուած անձերուն համար ըստ առաջնոյն պիտի ապահովուին Իսլամական կրօնին ազատութիւնն ու յայտնի կիրարկումը: Իսլամը պիտի չարունակեն վայելել նոյն քաղաքային ու քաղաքական իրաւունքները, զորս ունին ուրիշ կրօններու պատկանող Պոսնայի և Հէրսէքի բոլոր բնակիչները: Իսլամներու հանրային աղօթքներուն մէջ Ն. Վ. Սուլթանին անունը ըստ առաջնոյն պիտի յիշուի իբրև Խալիֆա: Բարեսիրական հաստատութեանց (վազֆ) իրաւունքներն ըստ առաջնոյն պիտի յարգուին և երբեք խոչընդոտ պիտի չյարուցուի Իսլամներու յարաբերութիւններուն իրենց հոգևոր պետերուն հետ, որք ինչպէս միշտ կ'ախտում ունին Կ. պոլսոյ Շէյխ իւլ Իսլամութեան, որ պիտի տայ Բէյիս իւլ Իւլէմային պաշտօնավարութեան հրամանագիրը: Ե. Իրաւարտական որոշում մը հաստատելով որ Օսմ. կալուածական օրինադիրքին հետեւանօք Օսմ. Պետութիւնը զանազան տեսակ անշարժ ստացուածներ ունէր Պոսնա-Հէրսէքի մէջ, Աւստրիա-Հունգարիոյ միացեալ կառավարութիւնը յանձն կ'առնէ ներկայ փրոթոքոլին վաւերացումէն մինչև 15 օր ետքը ի Կ. պոլսոյ Օսմ. կառավարութեան վճարել իբր փոխարժէք այդ անշարժ կալուածներուն 2½ միլիոն Օսմ. ոսկի: Զ. Ներկայ փրոթոքոլին վաւերացման թուականէն հաշուելով երկու տարուան պայմանաժամ մը մէջ Աւստրիա-Հունգարիա յանձն կ'առնէ Եւրոպական հանրային իրաւանց հիման վրայ Թուրքիոյ հետ կնքել առևտրական դաշնագիր մը որ պիտի գործադրուի, երբ Բ. Դրան հետ ուրիշ առևտրական դաշնագիրներ կնքուին ու գործադրուին նոյն հիման վրայ: Սպասելով այդ դաշնագրին իրագործման, Աւստրիա-Հունգարիա կը հաւանի որ ներկայ պայմանագրին վաւերացումէն 15 օր ետքը Թուրքիոյ մէջ արժէքի վրայ գանձուող մաքսատուրքը հարիւրին 11էն 15ի բարձրանայ, ինչպէս նաև նոր մենաշնորհներ հաստատուին կամ սպառման տուրք գանձուի քարիւղէ, սիկատի թուղթէ, լուցկիէ, ալքոլէ և խաղի թուղթէ: Բոլոր ասոնք պիտի ըլլան այն պայմանով որ ուրիշ երկիրներու ներածումներն ալ առանց բացառութեան և փոխադարձաբար նոյն պայմաններուն ենթարկուին: Մենաշնորհի ենթակայ առարկաներու ներածման գալով, այդ մենաշնորհներու վարչութիւնը պարտաւոր է առնել Աւստրիական կամ Հունգարական տպանքներ, անոնց տարեկան ներածումին հիման վրայ հաստատուած քանակութեամբ: Կը բաւէ որ մենաշնորհի ենթա-

կայ ապրանքներուն յանձնումին համար առաջարկեալ գիններն համապատասխան դռնունին գնումին միջոցին հրապարակին կայունութեան : Նկատի պիտի առնուին նաև հայթայթելի ապրանաց տեսակները և վերջին երեք տարիներու մէջ նշանակուած գիններուն միջին թիւը : Ասկէ զատ համաձայնութիւն գոյացաւ թէ վերոյիշեալ հինգ տեսակ ապրանքներուն վրայ փոխանակ մենաշնորհներ հաստատելու , եթէ Թուրքիա որոշէ զանոնք ենթարկել սպառման բացառիկ տուրքերու , Թուրքիոյ և ամէն ազգի նմանօրինակ արտադրութիւններն ալ հաւասարապէս և միեւնոյն . չափով պիտի ենթարկուին այդ տուրքերուն : Է. Թղթատարութեան գործառնութիւններուն վրայ Օսմ. կառավարութեան վեհապետական իրաւունքը ճանչնալով , Աւստրիա-Հունգարիոյ միացեալ կառավարութիւնը յանձն կ'առնէ ներկայ պայմանագրին վաւերացումէն անմիջապէս յետոյ Թուրքիոյ մէջ ուրիշ օտար նամակատուն չգտնուած տեղերու կայսերական և արքայական թղթատարական իր մասնաճիւղերը ջնջել : Երբ Թուրքիոյ մէջ նամակատուն ունեցող միւս տէրութիւնները յաջորդաբար ջնջեն այդ նամակատունները , Աւստրիա-Հունգարիա ևս յանձն կ'առնէ նոյնպէս ջնջել կայսերական և արքայական իր նամակատունները : Ը. Որովհետեւ Բ. Դուռը մտադիր է գործին մէջ շահ ունեցող միւս տէրութիւններուն հետ բանակցութիւններ կատարել Թուրքիոյ մէջ դադրեցնելու համար պայմանաւոր փեճակը (քաղթիւլասիոն) և անոր տեղը հաստատել միջազգային իրաւանցի դրութիւնը , Աւստրիա-Հունգարիա ճանչնալով Բ. Դրան այդ մտադրութիւններուն իրաւացի հիմը , այժմէն կը յայտարարէ թէ այդ մասին անկեղծօրէն և բովանդակապէս պիտի օժանդակէ անոր : Թ. Ներկայ փրոթոքովը պիտի վաւերացուի և գործադրուի վաւերացեալ օրինակներուն փոխանակումէն անմիջապէս ետքը : Վաւերացեալ օրինակները կարելի եղածին չափ շուտ և առ առաւելն երկու ամիսէն պիտի փոխանակուին Կ. պոլսոյ մէջ : — Կրկին օրինակով գրուեցաւ ներկայս , Կ. պոլսոյ մէջ 1909 Փետ. 26ին :

ՀԻՒՍԵՅԻՆ ՀԻՒՄԻ , ԳԱՐԻԵԼ ՆՈՐԱՏՈՒԿԵԱՆ , ՓԱԼԱՎԻԶԻՆԻ

Մայրաքաղաք . Երեսփ. Ժողովին չորեքշաբթի օրուան նիստը շատ շահեկան էր : Պայքարը կը դառնար բուն Վարչապետին շուրջ , զոր հարուածել կ'ուզէին Ազատականները և չէզոքներ : Օսմ. Գոմիթէի յարող երեսփոխանները մեծ տաքնապ մը կրեցին և հեռաձայնով անընդհատ հաղորդակցեցան Բ. Դրան հետ : Պահ մը Ազատականները և Օսմ.

Միութենականները ճակատ ճակտի եկան սպառնալից դիրքով : Եւ թէև վերջինները պարտութեան չմատնուեցան , բայց առաջինները մեծ յաղթանակ մը տարին և իրենց համակրողներու շրջանակը ընդարձակեցին : — Ուրբաթ ուրիշ պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակուեցաւ , որով կը սրբագրուի նախորդը : Ահաւասիկ այն . «Ոմանք կարծած են թէ Փետ. 13/26 թուակիր պաշտօնական զեկոյցին այն հատուածը , որով ընկերային գումարումէ առնուողն 24 ժամ առաջ ոստիկանութեան գիմելու և պաշտօնագիր մը ստանալու պէտքը կը ցուցուէր , գումարման համար Ոստիկանութենէն արտօնագիր առնել կը նշանակէ : Սակայն զեկոյցին նպատակն ուրիշ բան չէր , բայց եթէ պաշտօնագիր մը ստանալ , որ ոստիկանութեան պաշտօնեաներուն իբրև վկայադիր մը ծառայէ թէ գումարումէն տոհուաղն 24 ժամ առաջ տեղեկութիւն արուած է Ոստիկանութեան » Եւ ի Դաշէն այս առիթով չնորհակալութիւն կը յայտնէ իր այն պաշտօնակիցներուն որոնք արթնութեամբ և հայրենասիրութեամբ պաշտպանեցին ընկերային գումարման ազատութիւնը : Իսկ իր միւս պաշտօնակիցներուն , որոնք կառավարութեան յանցանքին վրայ լուծիւն չպահեցին , ալ մանաւանդ պաշտպանեցին զայն , կ'ըսէ . «Աստուած խիղճ տայ » — Թուրքաւստրիական պայմամանագրին յարակից բացատրութեան գիրը Երեսփ. Ժողովին յղուեցաւ : — Վստահաբար կ'ըսուի թէ ի մօտոյ պիտի հրատարակուի հրամանագիր մը , որով երեք ամիս պիտի երկարի Երեսփ. Ժողովին ներկայ նստաշրջանը : — Դատական նախարար Մանեսիսի պէտքէն Ռէֆիկ պէյ չկրցաւ ճողողիլ այն հիւանդութենէն որով կը տառապէր երկար ժամանակէ ի վեր : Թաղումը տեղի ունեցաւ շաբաթ : Թերթերը բարձր գովեստով կը խօսին հանգուցեալին վրայ : Ռէֆիկ պէյ իր մահէն անմիջապէս առաջ բոլոր իր սիրելիներուն հրաժեշտ տուած է և սա սրտառու խօսքերն ուղղած իր երէց որդւոյն . «Ձուալիս , հիմա հասկցայ որ շատ անկարեւոր բան է մահը որմէ կը սոսկան ամէն մարդիկ և թաղաւորները : Բնաւ երկիրդոթիթ բան մը չէ այս : Միշտ անվեհեր եղիր մահուան հանդէպ »

Նահանգներ . Երուսաղէմի մէջ Արաբները մեծ ցոյց մը ըրին այն օրէիւն առջև ուր կը գտնուէին յանձնախումբը : Վերջին լուրերու նայելով , համաձայնութիւն գոյացած է Օրթոտոքս Արաբներուն և Յայններուն մէջտեղ . Դամիանոս Պատրիարքը հաստատուած է իր գահուն վրայ : — Վերջին հեռագիրներէ կ'իմացուի թէ Սիւլէյմանիյէ քաղաքը պաշարուած է Համուսա ցեղին աւաղակներէն , և

ժողովուրդը սարսափահար տուներու մէջ ապաստանած է : Զինուորները անբաւական են : Վերջերս ընդհարում մը ևս տեղի ունեցած և աւազակները ջրուռած են : — Տէրսիմի զինուորական հրամանատար Ֆէրիզ Նէշէթ փաշա մեռած է : — Էնկիւրիւի մէջ հրդեհ մը մօխիր դարձուց 12 վաճառատուն , 13 տուն նաև վնց մարդկային էակ :

Աւետ. Ժող. Վեր. Յ. Գ. Գրիգորեան անցեալ չարթու հրաւիրմամբ Ատարազար դնաց և երկու չարթի մայրաքաղաքս վերադարձաւ : — Այնթապի Գոլէճին անօրէնէն հետեւեալ հետադիրը սասցած ենք . «Կեդր. Թուրքիոյ Բողոք. Գոլէճին ուսանողներուն մէջ ատենէ մը ի վեր ներքին կարգապահութեան զէմ հետզհետէ չափող ծանր դժուարութեան պատճառաւ Գոլէճը անօրէն ժողովին հրամանաւ անպայման կերպով գոցուեցաւ Մարտ 3էն սկսեալ : Տնօրէն ԿՈՒՏՈՒՆԸ»

Հայ Ժող. Իշխման Հայրիկը չորեքշաբթի ներկայ եղաւ Խառն ժողովին , և Տեղապահ Սրբազանին պաշտօնը չնորհաւորելով վատիաք յայտնեց որ Մայր Աթոռոյ և Պալատի Պատրիարքութեան միջեւ յարաբերութիւնը միշտ սիրալիր և տեւական ըլլայ և նոյն յարաբերութիւնը գոյանայ անոր ու Կիլիկիոյ և Աղթամարայ Աթոռներուն միջեւ : Ն. Սրբազնութիւնը , խօսելով Երուսաղէմի մասին , յորդորեց որ Վարչութիւնը պէտք եղած օժանդակութիւնը տայ քննիչ յանձնախումբին : Յաւ յայտնեց որ ոմանք Վարչ. Ժողովի կողմէ քննիչ յանձնախումբին տրուած հրահանգին հաւանութիւն տալէ ետեւ սկսած են քննադատել զայն : — Նպատակը յանձնախումբը նիստ դադարեց ի ներկայութեան Վեհ. Հայրապետին , և որոշեց Լեւոն պէյի կողմէ նուիրուած իր 3,000 ոսկին բաշխել սապէս . 7 դաւառներու 200ական ոսկի , 12 դաւառներու 100ական և 7 դաւառներու ալ 75ական : — Սամաթիոյ Երեսփ. ընտրութիւնը կատարուեցաւ և Նորատուենկեան էֆ. ընտրուեցաւ անգամ Ազգ. Ժողովին : — Օսմ. Խորհրդարանի անդամներէն Զօհրապ և Վարդգէս էֆ.ները երեքշաբթի Վարչապետին ներկայացան և խնդրեցին (1) Վանայ բռնապետ քանի մը փաշաներ դատի ենթարկել ուրիշ նահանգներու մէջ , (2) Պայտըրդի մէջ անդորրութիւն հաստատել , (3) Հայերը զինուորագրել , (4) Զինուորական յեանեալ տուրքերը չնորհել , նկատելով որ զինուորադրելիները իրենց ծննդեան օրէն ի վեր տուրք վճարած են : — Վաճառականներու ակումբը մինչեւ ցարդ իր 1,500 ոսկի հանգանակած է , որ Նպաստից Յանձնախումբ

բնի միջոցով պիտի գործածուի զաւառային կաթոս երկրագործներու մշակական պէտքերուն համար :

Սերպիական Խնդիրը . Մարտ 3 Թուականով Պէլկրատէ կը հեռագրուի թէ երեքշաբթի Ռուս զեւպանը այցելութիւն տուաւ Սերպիական Արտաքին գործերու նախարար Մ. Միլովանովիչի , և ըստ թէ իր կառավարութիւնը չկրնար պաշտպանի Սերպիոյ պահանջը նկատմամբ հողային փոխարի նութեան և Պոսնա-Յէրսէքի ինքնօրինութեան չնորման : Միւս տէրութիւններուն ներկայացուցիչներն ալ բարեկամօրէն ըսին Մ. Միլովանովիչ թէ Սերպիա աղէկ կ'ընէ եթէ յետս կոչէ իր պահանջը : — Նախարարաց Խորհուրդը , որ տեղի ունեցաւ նոյն օր Թագաւորին նախագահութեամբ միաձայն որոշեց պատասխանել տէրութեանց ներկայացուցիչներուն թէ Սերպիա չկրնար ետ կենա իր պահանջներէն , որոնք կը բովանդակին Աքումվիչիային հաղորդուած որոշմագրին մէջ : Սերպի կը շարունակէ վստահի տէրութեանց արգարս սիրութեան , բայց չկրնար յետս կոչել իր պահանջը նկատմամբ հողային փոխարինութեան Պոսնա-Յէրսէքի ինքնօրինութեան չնորման : — Պէլկրատի մէջ մեծ տէրութեանց ներկայացուցիչներուն հաւաքական գործողութեան անյաջողութիւնը Պաղատներուն մէջ կացութիւնը աւելին ծռուեց : Բաշայայտ է թէ Աւստրիա-Հունգարիա չկրնար յաւիտեան տոկալ ներկայ ձգտումին և պիտի ստիպէ Սերպիան և Մոնթենեգրոն վերջ մը տալ այս ձգտումն յոռաջ բերող պարագաներուն , եթէ միւս տէրութիւնները ճնշում չընեն Սերպիոյ վրայ զայն ստիպելու համար ընդունիլ կատարուած իրողութիւնը ըստ պահանջման Աւստրիա-Հունգարիոյ : — Կոմս Ֆորկախ , Աւստրիա-Հունգարական զեւպանը , իր պաշտօնատեղին վերադարձաւ : — Մարտ 4 Թուականով ամկողմէ հեռագրուեցաւ թէ Սերպիա , նախորդ Ռուսիոյ բարեկամական յորդորներուն պատասխանելով , չնորհակալութիւն յայտնած է մեծ տէրութիւններու հաւաքական ջանքերուն համար նպաստ խաղաղութեան պահպանման , և խոստցած է ամէն բան ընել ոյժ տալու համար անոն խաղաղասիրական ջանքերուն , նաև պատրաստ կամութիւն յայտնած է անոնց որոշումները յաղելու :

ԿՈՒՏԱՆԻՆՈՒՊՈՂԻՍ

Ի ՏԱՐԱՐԱՆԻ Ա. ՅԱՅՈՐ ՊՅՈՒՅԱՆԸ

Ֆինանսերը եղբուշու , Ամէրիկան խան

կա.
հա.

Պէշ.

հետ.

քի՛ն

ստա

անի

արի

հա

ցու

վի՛ն

սլու

ու

տմբ

ներ

հետ

ու.վ

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

սլու

«ԱՌԵՏԱԲԵՐ»

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՍՈՎԵՐԱՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Պէյլան, Մանուկ Կ. Մարբան, 332 դահ. ոսկերքամ, Բարեկամ մը 37, Տիարալեքիրի Աւետ. եկեղեցի, Վեր. Ամիրխանեանի ձեռամբ 300, Ղազար Տէր Ղազարեան, Թարքան 50, Աւետ. Ժող. Հայնէ, (Խարսերդ) 332, Յակոբ աղա Պէննէեան 100, Ճ. Արբանամեան և Դորդիք 132, Բենիամին Պէննէեան 44, Միրքիսեղ 22, Սիւսի Աւետ. եկեղեցի 173, Լանկայի Հ. Աւետ. եկեղեցի Խնուսի համար 450, Վահան Կիլեան, Նիւպուրիքօրթ 100, Կէտիկիաշայի Կիրակնօրեայ վարժարանէն Հայ աղաք 20, Հայէպի Աւետ. եկեղեցի, Ստեփան Թովմասեանի միջոցաւ 862, Քէսապի, Էսկի-Էօրէնի, Էքիզօլուքի, Կէօրքիւնէի և Գալանտուրանի Աւետ. եկեղեցիներ Վեր. Յ. Յ. Կուստէլի միջոցաւ 333, Գուրեան, Պապեան և Ընկ. Թորոնթո 2,261, Գուճգափուի բարեկամաց չէնքի մէջ 6 երիտասարդներու կողմէ տրուած նուագահանդէսին հասոյթը 3,000, Թորափի Աւետ. Ժող. 449, Յակոբեան, Թոյ, Նիւ. Եօրք 14:

Ա.Գ.ԶԱՆԱՅ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆ

ՊՐՈԻՍԱ

1909 Սեպտ. սկսեալ բոլոր նորեկ ուսանողներին տրուած քաղաքացիական իրաւունքի 12ի 14 Օսմ. ոսկի պիտի ըլլայ: Բայց ինչ աշակերտները տարի մը ևս 12 Օսմ. ոսկիով պիտի ընդունուին, յետոյ անոնք ալ 14 ոսկի պիտի վճարեն:

Վարժարանս կ'ընդունի ամեն ազգէ աշակերտներ: Դպրոցին պաշտօնական լեզուն Անգլիերէն է: Բայց կարգադրութիւն եղած է որ խրաքանչիւր աշակերտուհի իր մայրենի լեզուն լաւ ուսանի: Մասնաւոր խնամք կը տարուի Ֆրանսերէնի և երաժշտութեան, վերջինը առաջնակարգ ըլլալով: Եւրօպայէ եկած ուսուցիչ մը կ'ուսուցանէ այս երկու ճիւղերը:

Հետեւեալ դասերը կ'ուսուցանին. Անգլիերէն, Ֆրանսերէն, Հայերէն, Յունարէն (Թուրքերէն՝ կամաւոր) Թուրքանութիւն, Ալճեպրա, Երկրաչափութիւն Գաղաքական, Բնական Աշխարհագրութիւն, Իրադիտութիւն, Մարդակազմութիւն, Կենդանաբանութիւն, Բուսաբանութիւն, Բնադիտութիւն, Աստղագիտութիւն, Հին և Արդի Պատմութիւն, համառօտ: Մեծ խնամք կը տարուի նաև կարի, ձեռագործութեան և ձեռագործի: Վարժարանին դիրքը նպաստուոր է սոսոջութեան:

Աւելի տեղեկութեան համար դիմել առ Միս Հ. Կ. Փառըրդ, Պրուսա:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ասիէ տաջ Ակնայ մէջ հաստատուած Անկո-Ամերիկեան արհեստական և վաճառականական ընկերութեան գործակաւար Պօզոս էֆ. Գաղուլեան անդրդուելի միտով իր հրաժարականին վրայ, որոշեցինք 1 Յունուար 1909էն (Ը. Ե.) սկսեալ մինչև նոր տնօրինութիւն ընկերութեանս ամէն կարգի գործառնութիւնները յանձնել Գալուստ էֆ. Մ. Գալուստեանի: Պօզոս էֆ. Գաղուլեան, իր բարձր յախան օժանդակութիւնը պահելով հանդերձ, իր գործակաւարութեան միջոցին ընկերութեանս անուան եղած պահանջները զանձնու պաշտօնը կը ստանձնէ: Զայս կը յայտարարենք Քիւութ հանրութեան, որպէս զի յետ այսու ընկերութեանս հետ գործ ունենալ փափաքողներ ուղղակի Գալուստ էֆ. Մ. Գալուստեանի գիտեն: Վստահ ենք թէ բարենպաստ խորհուրդով հաստատուած այս ընկերութիւնը իր յարաւետութիւնը պահելու համար պարտականները պիտի բարեհաճին կարճ ժամանակի մը մէջ իրենց պարտքը վճարել:

2-3

ՃՈՐՃ ՓԵՐՔԻՆՍ ՆԱՓ

ԳՊԴԿԱՄԻՏԵ

ԳՊԴԿԱՄԻՏԵ

Թէյի մեծ վաճառատուն, Կ. Պալիս, ձէլալ պէյ խանին տակ:

Վաճառատունիս թէյերը ուղակի կը ներմուծուին Չինաստանէ, Սէյլանէ, Հնդկաստանէ, Ճաւայէ և ձաւրնէ:

Ամենէն դժուարահաճներն իսկ կրնանք գոհացնել մեր թէյերու թարմութեամբ, հաստիւ ու համովը: Մասնաւոր վնասեցէք խաւանութեանը, որ կը ծախենք մեծ ու փոքր քանակութեամբ և ամենէն նպաստաւոր գիներով: Չեր հիւրերուն փոխանակ վնասակար ոգելից ըմպելի հրաժեշտելու, մեծարեցէք զանոնք օգտակար թէյերով:

Ուղադրութիւն մարքային: 19-52

Կ. Եւփրոէան

Յ. Խալիլեան

Ե. Ք. Ընկերակցութեան ազօթքի ժողով, Պայպըլ Հաւուսի մաքրան մէջ, ժամը 9ին (Ը. Թ.): Պիտի խօսի Վեր. Յ. Գ. Գրիգորեան, նիւթ ունենալով. «Բաղաքական Կենտր և Կրօնք» իւսկիւտար, ժամը 9ին: